SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

BROJ 7 GODINA I | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28098 | BEOGRAD, UTORAK, 30 MART 1948 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

HAJKA

Miroslav KRLEŽA

U okviru svoje engleske turneje, njemački dirigenat dr Schramm dirigirao je ovih dana u Londonu nekoliko Wagnerovih opera i požnjeo u britanskoj štampi ogroman uspjeh. U normalnim prilikama bila bi to posve svakodnevna pojava, da wagnerijanski dirigenat dirigira »Tristana i Isoldu« i da se taj »Tristan« i ta »Isolda« i taj »Schramm« nađu u londonskoj štampi osvijetljeni magičnim sjajem triumfalnog, muzičkog uspjeha. Ali kada gospodin dr Schramm pred mikrofonima B.B.C. daje izjavu, da je njemu, gospodinu dr Schrammu, kao pretstavniku njemačke, upravo wagnerovske muzike neobično drago, da može konstatovati kako se današnja, suvremena bewinska, velikobritanska politika vodi po wagnerovskom, tristanisoldovskom motivu: »Ostwerts schweift mein Blick« (tj. »na istok mi je uperen pogled«), to u trenutku one B.B.C. emisije nije više razgovor s jednim umjetnikom l'art pour l'art-istom To je stopostotna imperijalistička politička propaganda. Jer što znači, da je Isoldi i Tristanu, gospodinu Bewinu i gospodinu dr Schrammu »uperen pogled na istok«? To znači ono isto što je doktor Goebbels bio pred 14 godina govorio o tome motivu iz »Tristana i Isolde« nad Kantovim grobom u Koenigsbergu, kada je, veličajući Kanta, citirao Wagnera, kome su politički pogledi isto tako tumarali daljinama oko Rige i Bjalystoka i Kijeva. Taj tristanovski, niebelunški prodorni »pogled na istok« bio je političkim credom carske njemačke istočne politike, a veliki nürnberški majstor trećega Carstva smatrao je taj wagnerijanski, tristanisoldovski motiv niebelunškog »gledanja na istok« poslanstvom, što ga je sama Providnost odredila narodima crnih i smeđih košulja. (»Poslije šest stoljeća mi nastavljamo germanski prodor na istok, i u tome Ja vidim prst same Providnosti«. »Mein Kampf«, 1934).

Pišući prije četrnaest godina (1934) o Goebbelsovom govoru nad Kantovim grobom u Koenigsbergu, mi smo tom ukletom wagnerijancu prorekli sudbinu Stawiskoga: da će ga njegovim vlastitim intelektualnim štakama dotući kao bijesno pseto! U slučaju gospodina dr Schramma i njegove britanske »tristanisoldovske istočne politike«, koja mu se toliko sviđa te mu je najbanalniji politički sevdah pomutio pojmove, ne bismo htjeli da budemo zlogukim prorocima.

Historija se po Černjiševskom, zaista, ne kreće »u ravnome potezu kao što je njevski prospekt«, ali da ti zapadnoevropski wagnerijanci od historije mnogo naučili nisu, to je, čini se, žalosna istina. Jer eto, nema tome ni tri godine što je iz posljednjih proplamsaja na garištu berlinskoga Reichstaga buknuo ovaj današnji gnjili evropski mir, a već nam ponovno prijete perverznim motivima iz »Tristana i Isolde«, i već im pogledi ponovno tumaraju daljinama oko Odre i Visle, Bjalystoka i Kijeva, Trsta, Zadra i Lastova, Argirokastra i Korče. Kada su govorili o svom karolinškom, niebelunškom, akvilejskom, templarskom, benediktinskom kršćanstvu, kada su prodirali na Istok oko Grünewalda i Visle, preko Vardara i Bosne i Zadra, kada su vršili »poslanstvo gospodnje« u nacionalnosocijalističkom smislu, oni su nas osuđivali na smrt svim svojim brevijarima protuistočne propagande, jer je to »Rajnino Zlato« htjelo da prodre do Kavkaza i do Bagdada pod svaku cijenu. Danas, kada govore o »Tristanu i Isoldi«, ti nas britanski, laboristički wagnerijanci osuđuju na smrt ponovno, i ako taj tristanisoldovski atlantski svijet povezuje bilo kakva zajednička misao, ta je, da im je vjekovnim idealom da prodru na Istok, što konkretno znači: da samlju u Evropi sve što je istočno, da nas izlumbardaju i razduhnu na sve četiri strane vjetra, u nepovrat. Ovi dragi, zapadnoevropski, tristanisoldovski kladenci evanđeoske dobrote upravo vape za našim mrtvim glavama. U svojim historijskim zulumima okorjela wagnerijanska gospoštija sanja o tome kako bi bilo divno, da nas na svojim latinskim, karolinškim, brabantskim i lateranskim konopima jednoga dana sasuši kao slavenske prnje, da razvali sve što smo sagradili i da našim leševima nahrani atlantske ribuštine. Nariču tako kao da je sam Nečastivi stigao pod rimske zidine, pa kada je Sveti Jeronim plakao nad agonijom zapadnoga carstva, stil, način i ton njegove vulgarne kuknjave nijesu se mnogo razlikovali od stila, tona ili načina jednoga P. Valéryja, jednog F. Mauriaca, jednog Malrauxa ili Sartrea, jednog doktora Schramma ili bilo kog drugog gospodina doktora Schramma ili Bluma, kojima je ime Legija. Sveti Jeronim citira u panici Virgila: »Na sve strane tuga, užas i slika mnogobrojne smrti«, a Reuter, Stefani, D. N. B, Havas, Goebbels, Vatikan, Voyce of U. S. A. ili B. B. C. već trideset godina svijetle kao sedamstotinasedamdesetisedam hiljada svijeća evropske pameti, da bi dokazali svojim vjernicima, kako se svjetlost ne rađa na istoku nego u Rimu,

Da ta priprosta halabuka nije pretjerano mudra to, čini se, da je izvan sumnje, ali se ne bi moglo reći, da nije postojana ili da u izvrtanju fakata ne postupa po nekoj zagonetnoj logici. Što je Gotwald obrazovao svoj kabinet po svim zapadnoevropskim, parlamentarnim i demokratskim principima, to oni zovu tonom i stilom Svetoga Jeronima »epilogom nad otvorenim grobom demokracije« a kada su Češku pred deset godina spalili na münchenskoj lomači to je bilo nekoliko genijalnih taktova ouverture iz velike tristanisoldovske partiture »gledanja na Istok«. Kada je Goebbels govorio u trenutku češkog sloma 1938-9., da je »u interesu zapadnoevropske civilizacije, da se konačno satre leglo husitskog razornog bjesnila«, on nije slutio da djeluje kao preteča Maršalovog intelektualnopolitičkog plana iz godine 1948 te bi se prema tome, kolikogod to bilo banalno — upravo glupo — s pravom bio mogao smatrati prorokom. Kada su, međutim, John Ballowi i Lollhardovi engleski bogobojazni bosjaci u četrnaestom stoljeću pjevali svoje manihejske i jeretičke pjesme o engleskoj aristokraciji, oni su, prema toj suvremenoj atlantskoj logici, bili čisti istočnjaci — upravo buntovnici i socijaliste, koji bi danas u Margetu sigurno glasali protiv politike Labour Partije. Svojom socijalnotendencioznom lirikom ti su britanski bogoborci prije šest vjekova tražili, da se feudalnoj, lordovskoj »parlamentarnoj demokraciji« dađe nekakav neodređen doduše ali ipak stvaran socijalan sadržaj, jer im je bilo jasno, da u ono blaženo doba, kada je naš gospodin praotac Adam orao, a naša gospođa pramajka Eva prela i prala Adamu gaće, da onda u Edenu nije bilo nikakvih lordova. (»Gdje su bili naši lordovi, kada je Adam orao, a Eva prela«?) Odonda je već mnogo vode proteklo Temsom a naše Eve tamo još uvijek predu i peru gaće lordovima. Kada je mister Jan Hus uznastojao da po uzoru svojih nebeskih praroditelja i engleskih wiclifovskih, biblijskih ideala stvori iz čovjeka takvo socijalno tj. evanđeosko biće, kome ne bi trebalo da bude ovozemaljskim pozivom, da ore za lordove i da prede i pere lordovske gaće, onda su ga spalili na lomači. Dva puta su u historiji spalili Češku na lomači, a danas, kada je Gotwald ustao da spriječi treću češku lomaču, to se danas patetično apostrofira kao da se »ugasila posljednja buktinja demokratske slobode s onu stranu gvozdene zavjese« ...

U zavrzlami oko ove političke hajke miješaju se karte i slike, ideologije i partiture istoka i zapada, demokracije i diktature Tristana i Isolde, Vatikana i Dolara u najbanalniju i prozirnu svrhu, da se zamute svi pojmovi, kako bi se strateškopolitičke niebelunške baze zapadnih sila vratile na Vltavu, na Odru, na Vislu, na Dunav, i kako bi se vrhunaravna pojava zapadnoevropske građanske demokracije ponovno pojavila sa svojim topovima na Istoku, kamo je vuče i gdje joj kruži njen — nota bene — beneluksenburški romantičan i idealistički, isoldovski pogled. U Wagnerovo doba, šezdesetih godina prošlog stoljeća, zvali su se takvi anahronizmi »muzikom budućnosti«, a zapravo se ta zapadnoevropska parsifalska opera pjeva već od Aachena u devetom do Versaillesa u dvadesetom stoljeću podjednako krvavo na jedan te isti motiv: ognjem i mačem, perom i lomačama, mirovnim ugovorima i inkvizicijama satrimo tu bosansku, slavensku, istočnjačku, bogumilsku, husitsku, socijalističku kugu!

Ta hajka vodi se danas u ime jednog neobično tajanstvenog, upravo suptilnog vrhunaravnosatkanog pojma poznatog u historiji između dva svjetska rata pod imenom »zapadne demokracije«. Prošlo je već više od sto i pedeset godina što nad zapadnoevropskim kopnom kruži sjenka ovog zagonetnog božanstva, te se čovječanstvo od Marksova Manifesta već puno stoljeće pita, kakvo je to idolopoklonstvo začaralo evropske pameti te su pojmovi o tome fetišu tako zamračeni i tako nejasni? Nečastivi sam mora da je ostrugao sliku i priliku te demokracije gospodnje u dušama našijem, te nas je toliko izobličio u spoznajama našim, te ne možemo da je saznamo i poimimo, kada nas tako mrze kao Husa blaženopočivšeg, kao Prokopa, Žišku i sve božje bojovnike Taborićane sa Helčickim, Bogumilima i Gotvaldom zajedno.

Jer, eto, u Heladi na primjer, tamo je na vlasti čista i idealna formula zapadnoevropske demokracije! Više od dvadeset glava otkotrlja se dnevno u Ateni u krvničke korpe i to se uzima kao normalna pojava ustavne, demokratske, građanske, kraljevske transubstancijacije onoga pojma, koji treba da u ime zapadnoevropske demokracije zavlada ovom planetom. Da li se u Grčkoj brani ustavna, legitimistička forma jedne po narodu izabrane vlasti? Ne! Tamo se izriču smrtne osude u ime jedne tiranije, koja treba da svakoj narodnoj volji uprkos vlada Balkanom, u ime Habsburga, Siegmaringena, Hohenzollerna, Koburga, Battenberga, Gote, Vieda i Wittelsbacha, u ime Tristana i Isolde, u ime lateranskog i baselskog koncila, u ime kraljevskog legitimiteta, koji to nikada nije bio, jer je počeo kao diplomatski svršeni čin velikih sila i grubo, kriminalno nasilje i međunarodnopravno umorstvo. Da u Grčkoj teče krv već četvrtu godinu to je najnormalnija pojava »građanske slobodarske demokracije« koju brane topovi sa međunarodnih galija od 42.000 tona, ali što je Gotwald sastavio svoj kabinet na temelju nesumnjive i demokratski kvalifikovane parlamentarne većine, to se zove »državni udar, koji ugrožava svjetski mir«, to je »poremećenje odnosa međunarodnih snaga«, to je »prodor Azije u zapadnu Evropu«, to je »novi Münhen«, u jednu riječ: početak konflagracije, kojom je evropski barbarski Istok zaprijetio atlantskoj civilizaciji. To je izvrnuta logika nürnberške i rimske kasacije, po kojoj su generali onorevole Pirzio-Birolli, onorevole Roatta, von List ili von Rendulich nevini, jer su »pravilno djelovali u okviru međunarodnopravnih konvencija«, potpisujući smrtne osude na temelju pozitivnih i raznim novelama upotpunjenih i priznatih ratnih zakona, a svi oni koji djeluju kao general Markos su guerilla te ih s pravom očekuje smrt na vješalima jer su se protivzakonito odmetnuli u hajduke, to jest u bandite, to jest u partizane. A kod generala onorevole Franca stvar stoji obratno: on je uz pomoć talijanskih i njemačkih vojničkih snaga i oružja srušio legitimnu demokratsku, parlamentarnu, republikansku vlast, no on nije usurpator ni tiranin, ni bandit ni franctireur, jer je čuvar kraljevske španske formule, kojoj je stavljeno u zadatak da likvidira prodor slavenskih barbara u zapadnu hemisferu i to upravo u Španiju, iz koje je već starac Goja emigrirao, jer se u njoj nije dalo slobodno disati.

Čudestvena logika: onorevole Birolli, Roatta, von List i von Rendulich nisu krivi jer su strijeljali u okviru kyislinških pravila međunarodne igre, a general Markos je kriv i zaslužio je smrt, jer nije bio kvisling! Prema tome: svi partizani generala Markosa su krivi, jer su partizani to jest jer nisu kvislinzi, a svi koji nisu kvislinzi su republikanci to jest treba ustrijeliti svakoga tko nije bio kvisling jer to nije bio i svakoga tko je bio, jer je to bio i jer nije rojalista! U jednu riječ: legitimiste i rojaliste ne treba strijeljati!

Ta djetinjasta i smiješna igra riječi bila bi savršeno nezanimljiva, da se iza te halabuke ne čuje zveket oružja. Ne kreće se ta hajka na Slavene nego protivu izvjesnih pojava političke svijesti, koja je kod slavenskih i istočnoevropskih naroda prevladala ekonomski i politički oblik građanskog načina mišljenja i proizvodnje, te danas zadire u interesnu sferu atlantskih deviza. Nije riječ o Tristanu i Isoldi nego o džepovima zapadnoevropskih boljara, kojima pogled tugaljivo tumara kao gladna vrana nad starim istočnoevropskim ratištima, gdje danas niču Petoljetke i gdje više nitko ne misli da ratuje za račun atlantskih džepova.

Večno živi primer i nadahnuće

Jovan POPOVIĆ

Ima mnogo heroja koji su smrću stekli slavu što produžava njihov lik i njihovo ime. Ima heroja koji su svom svojom ličnošću, svim svojim delom, svim svojim duhom ostali živi bez ostatka, živi u onome što su stvorili, čemu su doprineli. Takvi heroji su Ivan Milutinović i Ivo-Lola Ribar. U goslavije, u Beogradu, položena su njihova tela na velikoj terasi Kalemegdana, ispred staroga grada što pamti promenjivu ratnu sudbinu, na domak Save i Dunava, na mestu odakle vidovito oko već vidi novi Beograd što

Grobovi narodnih heroja na Kalemegdanu

narodima Jugoslavije, koji su dali u ovome ratu za slobodu i nezavisnost mnoge heroje, znane i neznane, njih dvojica su oličenje svih tih znanih i neznanih heroja, jer su oni bili tvorci, vaspitači i vođi heroja. Mnogi heroji naše oslobodilačke borbe posle svoje smrti, koja je dala puni značaj njihovom životu, žive konkretno dalje u fabrikama, seljačkim radnim zadrugama i gradovima što nose njihovo ime i odišu njihovim duhom. Članovi Centralnog komiteta i Vrhovnog štaba Ivan Milutinović i Ivo-Lola Ribar žive u svemu što mi danas imamo i dalje stvaramo.

* * *

Dvadeset sedmog marta 1941 godine Ivan Milutinović i Ivo-Lola Ribar, dva bliska saradnika i saborca druga Tita, u Beogradu odakle su vlastodršci spremali prodaju zemlje a u kome je progovorio slobodarski narod, sa najboljim sinovima naroda koji su iz dugotrajne ilegalne borbe istupili kao prave vođe naroda, izrazili su rečju istorisku težnju naroda a ličnošću svojom nadahnuli narod za najtežu borbu. Dvadeset sedmog marta 1948, u drugoj godini izvršenja Petogodišnjeg plana, u ponosnom središtu nove Jugonastaje i ponosnu zgradu Centralnog komiteta Komunističke partije što će se dići kao jedan od rezultata i znamena izgradnje socijalizma.

Dva heroja leže u svome gradu, u kome su razvili sve svoje snage i iz koga su dizali i vaspitavali narod dok on još nije imao pravo i vlast, iz koga su pošli u oslobodilačku borbu kao njeni nezamenljivi organizatori i rukovodioci, u gradu koji je primer obnove i stvaralačke snage svih naših naroda.

Plemeniti sin crnogorskog naroda, čitavim svojim životom i delatnošću krvno vezan s avangardom naroda Jugoslavije, Ivan Milutinović je u Beogradu rastao s radničkim pokretom i kovao Partiju radnog naroda kao jedan od njenih najviših rukovodilaca, kao bliski saradnik druga Tita od odlučujuće 1937 godine. U oktobru 1944, dok se Beograd još dimio od tek izvojevane pobedonosne bitke za njegovo oslobođenje, Ivan Milutinović, trenutno na dužnosti u tek oslobođenom Banatu gde je učvršćivao narodnu vlast, nestrpljivo je pohitao u Beograd, i na domaku voljenoga grada, novorođenog središta nove jugoslovenske države, poginuo na miniranom Dunavu. Beograd je video samo kao dostižni cilj pred smrt, kao što je u teškoj borbi video jasno pobedu i slavu svojih naroda. Tri i po godine posle smrti, njegovi zemni ostaci doneseni su, uz učešće mase naroda, nad Savu i Dunav, a nad njegov grob stavljena je bista — no on je živ i raduje se svim dosad postignutim uspesima, u socijalizmu koji se gradi u herojskim tradicijama naše oslobodilačke borbe, u slavi Komunističke partije i u neuništivosti narodne vlasti.

Ivo-Lola Ribar, divni sin hrvatskog naroda, koji je doratnom Beogradu radničkog i studentskog pokreta davao deo obeležja, Ivo-Lola Ribar koji je s drugom Titom stvorio i vaspitao herojski SKOJ i svu prodornost i čar svoje ličnosti uneo u našu omladinu, u naš narod, — poginuo je nekoliko dana pred drugo zasedanje AVNOJ-a u Jajcu 1943, a u novu narodnu državu koja se tada stvarala već je uzidao sebe. U svoj voljeni Beograd, jugoslovenski i napredni Beograd, Beograd zajedničke slave Jugoslovenske i Sovjetske armije, njegovo telo se vratilo uoči dvadeset sedmog marta 1948, sedam godina posle dana koji je bio »prelomni dan u borbi naroda Jugoslavije za nacionalnu slobodu i demokratiju«. Za četiri i po godine otada pobedonosno je dovršena zanavek slavna borba, a za tri godine na tekovinama oslobodilačke borbe nikli su čudesni plodovi. Beograd je postao živo središte napredne zemlje, koja stoji uz Sovjetski Savez što ga je u najtežim danima Ivo-Lola stavljao omladini i narodu kao uzor i uzdanicu. Njegovo telo vratilo se u Beograd, u grad obnovljen iz ruševina, u grad koji raste kao u mašti, u grad koji će biti onako lep kakvim ga je Lola u danima borbe dočaravao.

* * *

Jedno uz drugo, leže tela dva heroja, dva rukovodioca, dva vođa naroda, dva bliska saradnika i saborca druga Tita. Njihova tela su stigla, no nisu oni stigli mrtvi. Oni žive u svemu velikom što misle, osećaju i stvaraju naši narodi pod vodstvom druga Tita, žive u Partiji i SKOJ-u, u narodnoj vlasti, u Narodnom frontu, u zemlji koja je pripala seljaku, u nacionalizovanoj industriji koja stvara uslove za privrednu nezavisnost i napredak naše zemlje, oni žive u međunarodnom ugledu naše zemlje, u bratstvu i jedinstvu njenih ravnopravnih naroda, u prijateljstvu naše zemlje sa Sovjetskim Savezom, sa zemljama nove demokratije i sa svim demokratskim snagama sveta, oni žive u našim naporima i oduševljenju, u pesmi naše omladine i u smehu naše dece. Oni žive u milionima naših ljudi koji su osetili u sebi sposobnost za heroizam i veličinu, koji osećaju volju da budu heroji i budu veliki. Heroji kao Ivan Milutinović i Ivo-Lola Ribar, koji oličavaju stotine hiljada neuporedivih boraca palih za slobodu i budućnost naroda, žive kao primer kako treba voleti narod, otadžbinu, Partiju, nauku, lepotu, čoveka, druga — kako treba voleti život, voleti ga do mere da se za njega život daje, ali da se život učini onakvim kakav je dostojan najplemenitijih pobuda i najlepših stvaralačkih snova.

Neka grobovi dvojice narodnih heroja budu potstrek za neprekidni, svakodnevni heroizam u izgradnji socijalizma, u razvijanju nauke, u uzdizanju književnosti i umetnosti, u produbljivanju narodne kulture. Neka neumrli heroji žive u nama, čineći nas jačim, većim, lepšim, potstičući nas da snage merimo prema najboljim sinovima naših naroda. Neka mrtvi heroji žive u živim herojima, u onima koje je vodio kroz borbu u pobedu, koje vodi kroz rad u blagostanje i cvatuću kulturu naš veliki drug Tito.

NEZVANI GOST SNUJE...

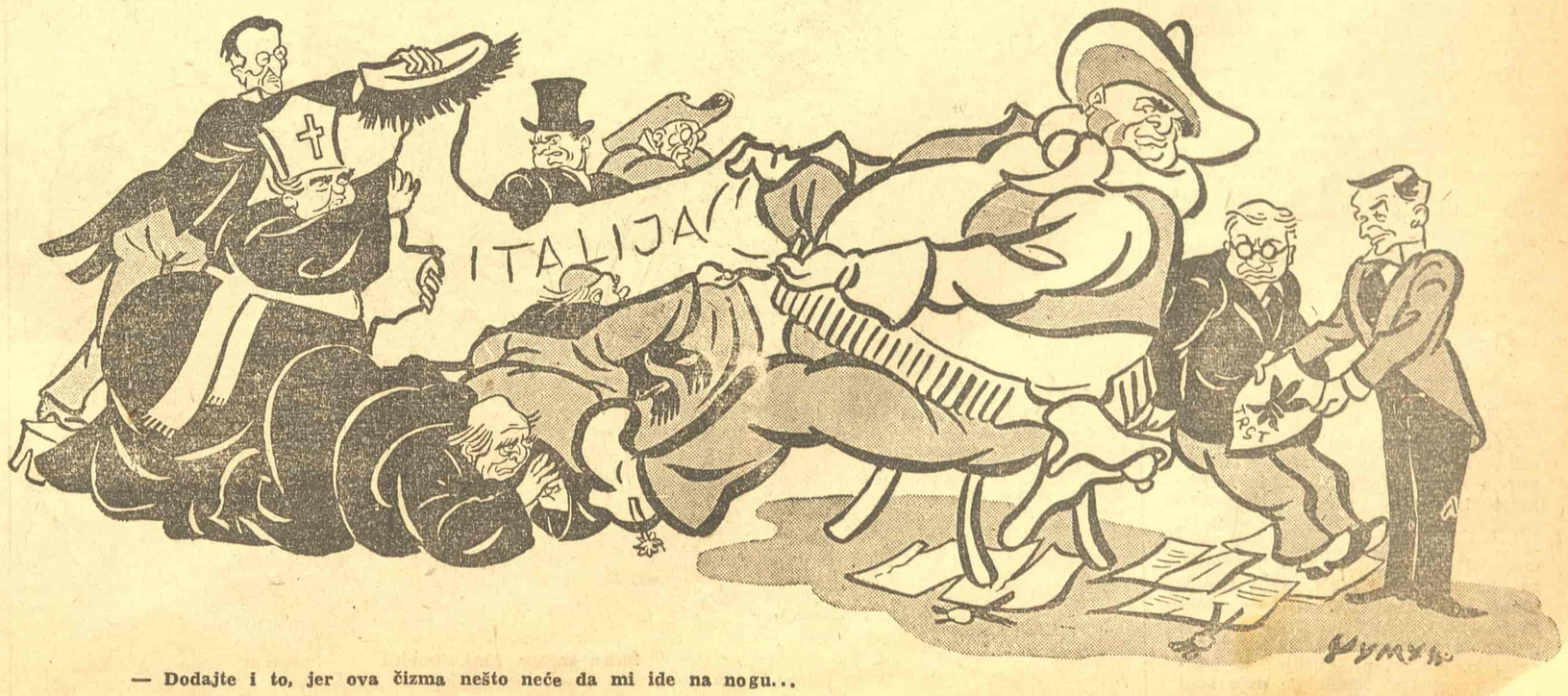

— Dodajte i to, jer ova čizma nešto neće da mi ide na nogu...

Karikatura Džumhura

1848 U FRANCUSKOJ

Dušan PEROVIĆ

Hiljadu osam stotina četrdeset osma bila je godina dubokih revolucionarnih pokreta koji su potresli niz evropskih zemalja i koji su izvršili snažan uticaj i na ostale zemlje. Po svom unutrašnjem sadržaju i svojim ciljevima, kao i po svojim motornim snagama, svi ovi revolucionarni pokreti imaju zajednički karakter: karakter buržoasko-demokratskih revolucija, kombinovan u pojedinim zemljama sa zadacima narodnog ujedinjenja ili narodnog oslobođenja. Ali se revolucionarni pokret u Francuskoj, koji je bio potstrek za opšti revolucionarni pokret, izdvaja od ostalih po izvesnim svojim specifičnim crtama. On je na višem stupnju revolucionarnog razvitka, ima izrazitiji i oštriji karakter, jer se odigrava u uslovima razvijenijeg društvenog i privrednog života i dolazi posle već izvršene dve revolucije (1789 i 1830 god.) »Francuska je zemlja u kojoj je istoriska borba klasa više nego u drugim zemljama svaki put dolazila do odlučujućeg svršetka... Francuska je u velikoj revoluciji srušila feudalizam i zasnovala čistu vladavinu buržoazije, tako izrazito klasično kao ni jedna druga evropska zemlja. Tako i borba proletarijata koji se diže protiv vladajuće buržoazije dobija ovde oštre forme, nepoznate u drugim zemljama« (Engels).

Već u drugoj polovini 1847 sazrevala je revolucionarna kriza, oformljavale se revolucionarne snage i precizirala se rešenja za izlaz iz krize.

Uslove revolucionarne situacije u zemlji stvorio je kapitalistički razvitak Francuske, kome je revolucija 1789 već bila prokrčila put, a Julska revolucija 1830 uklonila i poslednje feudalne prepreke. Od 1820-ih godina Francuska prolazi kroz period industriskog prevrata koji je obeležen uvođenjem mašina u industriju, stvaranjem krupne mašinske industrije, izgradnjom železničkih pruga, pojačanom eksploatacijom rudnika uglja i gvožđa.

Pobeda kapitalističke proizvodnje i buržoaskih društvenih odnosa bila je propraćena porastom društvenih suprotnosti, razaranjem sitnih proizvođača, rasparčavanjem seljačkog poseda, osiromašenjem radnih masa i, konačno, oformljenjem osnovnih društvenih klasa buržoaskog društva — buržoazije i industriskog proletarijata. Oformljenje ovih društvenih klasa daje osnovni pečat nastaloj revolucionarnoj krizi, njenom toku, a u krajnjoj liniji i njenom rešenju.

Ovaj proces propraćen je pregrupisavanjem snaga u samoj buržoaziji. Julska revolucija 1830 bila je dovela na vlast samo jednu frakciju buržoazije — takozvanu finansisku aristokratiju (bankare, berzijance, vlasnike železnica i rudnika) — koja se održavala na vlasti pomoću visokog izbornog cenzusa i političke reakcije. Politički monopol i preovlađivanje ekonomskih interesa ove frakcije pretstavljali su prepreku daljem kapitalističkom razvitku. Tako se našla izolovana od ostalih slojeva buržoazije.

Buržoasku opoziciju pretstavljale su uglavnom dve frakcije.

Pretstavnici prave industriske buržoazije, posedujući jake pozicije u privrednom životu, ispoljavali su sve upornije i svoje težnje za političkom vlašću. Grupisani oko lista »Nasional« oni su postavljali kao svoj program — borbu za izmenu izbornog zakona. Tek posle revolucije oni se pretvaraju u umerenu republikansku stranku.

Drugu grupu sačinjavala je sitnoburžoaska stranka republikanaca oko lista »Reform«, koja postavlja radikalnije zahteve: opšte biračko pravo i republiku.

Najrevolucionarniju snagu pretstavljao je francuski proletarijat. U uslovima industriskog prevrata njegov je položaj bio vrlo težak: dug radni dan, niska nadnica, besposlica. Brojno ojačao, ali raspoređen samo u nekim industriskim mestima, on je već bio izišao iz ranog stadija svoga razvitka. On, istina, još nije bio svestan svoje istoriske uloge i svojih zadataka, nije imao svoje političke organizacije, ali je raspolagao izvesnim iskustvom revolucionarne borbe. Ustanak lionskih radnika 1831, po Engelsovim rečima prvi radnički ustanak, kada su radnici deset dana vladali gradom vodeći borbu pod parolom »Živeti radeći ili umreti boreći se«, pokazao je da se rodila nova društvena snaga. Isto tako, tokom svoje borbe radnici su postavljali i svoje posebne klasne zahteve, koji su svedočili o činjenici da oni uočavaju protivurečnosti između interesa radnika i interesa buržoazije. Postepeno u prvi plan stupa klasna borba između proletarijata i buržoazije.

Tadašnju nezrelost francuskog proletarijata karakteriše činjenica što je on, pod uticajem sitnoburžoaskih socijalista-utopista, svoja nejasna socijalistička stremljenja vezivao za mogućnost njihovog ostvarenja u okviru buržoaske republike; otuda vodi borbu pod parolom »socijalna republika«.

Krizu su zaoštrili i drugi ekonomski faktori: slaba žetva i slab prinos krompira 1845— 47 i ekonomska kriza 1847, pojačavajući glad i besposlicu.

Sve ove protivrečnosti stvorile su revolucionarnu situaciju iz koje se moglo izići samo revolucionarnim putem.

Opoziciona buržoazija počela je široku agitaciju za izbornu reformu putem održavanja banketa («banketna kampanja«), koja se naročito pojačala krajem 1847 i početkom 1848. Povodom banketne kampanje i demonstracija, zakazanih u Parizu za 22 februar 1848, a koje je vlada zabranila, izbija revolucionarni pokret. Ovoga dana stupa na scenu, kao osnovna pokretačka snaga revolucije, pariski proletarijat, koji čitavoj prvoj fazi revolucije daje svoj pečat.

Dok se buržoazija pomirila sa zabranom, 22 februara izišli su na demonstraciju pariski radnici, zanatlije i studenti. Posle prvih sukoba, demonstracije prerastaju u oružani ustanak. U toku noći 23 februara ustanici su podigli preko 1500 barikada po pariskim ulicama. Ujutro 24 februara sve kasarne i magacini oružja bili su u rukama ustanika. Kralj Luj-Filip bio je primoran da napusti presto i Pariz.

Pod pritiskom naoružanog proletarijata onemogućen je pokušaj proglašenja novog kralja, obrazovana je privremena vlada i proklamovana republika (»Druga republika«).

Privremena vlada pretstavljala je »kompromis između raznih klasa koje su zajedničkim naporima srušile monarhiju, ali čiji su interesi bili međusobno neprijateljski« (Marks). Ogromna većina članova bili su pretstavnici buržoazije iz grupa oko »Nasionala« i »Reforme«, a među njima samo dva pretstavnika radničke klase — sitnoburžoaski socijalist — utopist Luj Blan i radnik Alber.

Rukovođen svojim socijalističkim težnjama i u strahu od besposlice — stalnog pratioca kapitalističke privrede — proletarijat je postavio svoj zahtev za ostvarenje »socijalne republike«. Pod njegovim pritiskom privremena vlada donosi dekrete o »pravu na rad« i o stvaranju »komisije za rad« (takozvane Luksemburške komisije). Po shvatanju radnika ovakve mere bile bi dovoljne da poboljšaju život radnih masa — u okviru buržoaske republike. U suštini, ovaj zahtev jeste u mutnoj formi izražena želja za uništenjem buržoaskog uređenja.

Sve ove mere, donesene pod pritiskom i u korist proletarijata, buržoaski članovi vlade smatrali su kao privremene ustupke i laviranje. Zaplašena ovim socijalističkim zahtevima i baukom proleterske revolucije, buržoazija se od prvih dana pripremala na konačan obračun sa proletarijatom. Tako od samog početka počinje njena izdaja revolucije.

Istu takvu politiku vodio je i Luj Blan. Zajedno sa Alberom došao je on na čelo Luksemburške komisije, čime je ustvari otstranjen iz vlade. U komisiju, kojoj je stavljeno u dužnost da radi na problemima u vezi sa ostvarenjem »prava na rad«, on je uveo i poslodavce i sveo čitav njen rad na raspravljanje o pojedinim konfliktima između poslodavaca i radnika, uz učešće samih poslodavaca. U članku »Lujblanovština« Lenjin je dao o Luju Blanu sledeću karakteristiku: »Francuski socijalist Luj Blan u revoluciji 1848 žalosno se proslavio time što je sa pozicija klasne borbe prešao na poziciju sitno buržoaskih iluzija, ukrašenih frazeologijom pobožnog socijalizma, a na delu stavljenih isključivo u službu jačanja uticaja buržoazije na proletarijat. Luj Blan je očekivao pomoć od buržoazije, nadao se i budio nade kao da buržoazija **može** pomoći radnicima u pitanjima organizacije rada«. Na drugom mestu Lenjin je rekao: »Od vođe socijalističkih radnika, kakvim je želeo biti, on se pretvorio u prirepak buržoazije«.

Jednom drugom merom privremena vlada pokušala je da diskredituje radničku postavku o »pravu na rad«. Osnovane su takozvane »narodne radionice«, u kojima se, usled krize i besposlice, okupilo vrlo brzo preko 100 hiljada radnika. Bez obzira na kvalifikaciju oni su obavljali obične zemljane radove. Organizovani po vojnički, ovi radnici po zamisli privremene vlade, trebalo je da budu iskorišćeni protiv aktivnog pariskog proletarijata. Kad se prevarila u svojim nadama, privremena vlada je čekala povoljan momenat da radionice zatvori, a radnike raspusti.

Stvaranjem mobilne garde od 24.000 ljudi, regrutovanih od pariskog lumpenproletarijata, privremena vlada organizovala je jaku vojnu silu za pretstojeću borbu.

Svojom finansiskom politikom, naročito povećanjem poreskih nameta, koji su osobito pogađali seljake, pod izgovorom da to iziskuju rashodi oko »narodnih radionica«, privremena vlada uspela je da izoluje seljaštvo od proletarijata, ali istovremeno da ga udalji i od buržoaske republike.

Tako prva dva meseca revolucije prolaze u uslovima vrlo zaoštrene klasne borbe. Istupi pariskog proletarijata i njegovi samostalni zahtevi imali su odlučujući uticaj na opredeljenje stava svih buržoaskih grupa u revoluciji. Ne samo buržoaski republikanci, već i sitnoburžoaski demokrati oko lista »Reform« ispoljavaju težnju da revoluciju zaustave i da se obračunaju sa proletarijatom.

Izbori za Ustavotvornu skupštinu, koji su sprovedeni pod ovim okolnostima, doneli su punu pobedu buržoaskim republikancima. Vlast je prešla u njihove ruke. Buržoaska republika bila je dovoljno snažna da opovrgne sve ustupke učinjene proletarijatu i da zvanično proglasi vladavinu buržoazije.

Bilo je nužno isprovocirati oružanu borbu kako bi se zaveo kontrarevolucionarni teror i slomio svaki mogućan otpor proleterskih masa. Pored ostalih mera, tome cilju poslužio je i dekret o zatvaranju »narodnih radionica«, kojim je preko 100 hiljada radnika bilo izbačeno na ulicu.

»Radnici nisu imali da biraju: oni su morali ili umreti od gladi ili početi borbu. Oni su odgovorili 22 juna grandioznim ustankom — prvom velikom bitkom između dveju klasa na koje se razdvaja savremeno društvo. To je bila borba za očuvanje ili uništenje buržoaskog poretka« (Marks).

Radnički kvartovi Pariza ponovo su se pokrili barikadama. Ustavotvorna

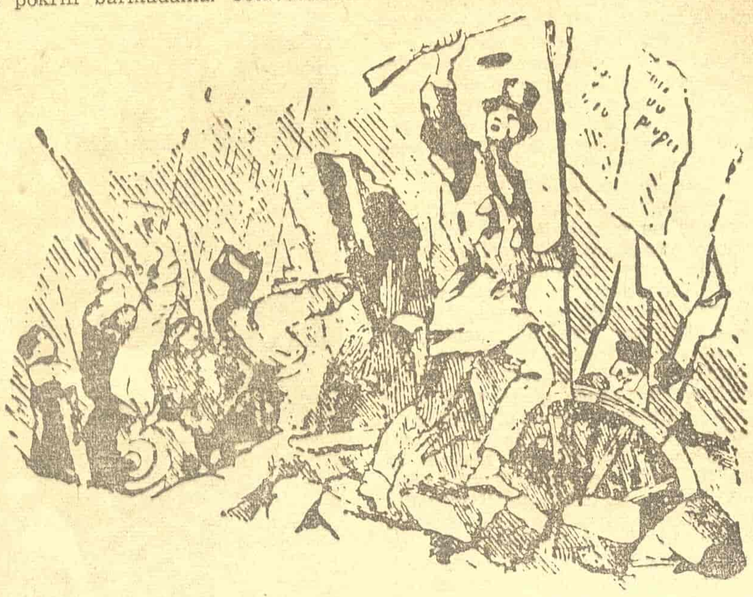

Crtež Gistava Kurbea za list »Salut public« iz 1848.

skupština poverila je generalu Kavenjaku diktatorsku vlast sa zadatkom da uguši ustanak. Protiv radnika upućene su mobilna i buržoaska nacionalna garda i vojska.

Radnici su pružali herojski otpor četiri dana (23 do 26 juna), ali, bez jedinstvene organizacije i rukovodstva, morali su najzad podleći nadmoćnim snagama buržoazije.

Posle ugušenja ustanka zaveden je beli teror. U toku ustanka poginulo je oko 800 ustanika; posle ustanka streljano je oko 11 hiljada, zatvoreno 25 hiljada, a na robiju upućeno više od 3000 radnika. »Buržoazija je prvi put pokazala s kakvom se bezumnom žestinom sveti proletarijatu kada se on usudi da istupi protiv nje sa sopstvenim interesima i zahtevima« (Engels).

Junski ustanak bio je kulminaciona tačka revolucije 1848.

Posle pobede, buržoaski republikanci nastavili su sa daljim ukidanjem radničkih prava. Ali, u svome logičnom hodu, kontrarevolucija je vodila ka likvidiranju same republike. Prva etapa bila je uništenje sitnoburžoaskih demokrata juna 1849, a druga — državni prevrat Luja Bonaparte od decembra 1851 i stvaranje Drugog carstva 1852.

Poraz Junskog ustanka imao je ogroman značaj za revolucionarne pokrete u ostalim evropskim zemljama. Februarska revolucija bila je ustvari signal za opšti revolucionarni pokret; junski poraz bio je signal za nastup kontrarevolucije na evropskom kontinentu, odlučujući potstrek da se buržoazija baci u naručje feudalnoj reakciji.

Koji su uzroci poraza proletarijata 1848?

Zadaci koji su se u to doba postavljali pred revoluciju daju na to odgovor. Revolucija je po svojoj sadržini morala biti buržoasko-demokratska. Iako je proletarijat svojom borbom izvojevao republiku, on joj nije mogao dati obeležje »socijalne republike«, jer »februarska republika bila je i nije ni mogla biti ništa drugo do buržoaska republika«, »ona je, pre svega imala da **do kraja upotpuni vladavinu buržoazije.** Blagodareći njoj, uporedo sa finansiskom aristokratijom, **sve imućne** klase dobile su pristup ka političkoj vlasti« (Marks). »Iako su pariski radnici bili svesni antagonizma koji postoji između radničke klase i buržoazije, ni ekonomski razvitak zemlje, ni duhovni nivo masa francuskih radnika nisu još dostigli stupanj na kome bi bilo mogućno društveno preuređenje. Prema tome, plodovi revolucije u krajnjoj liniji pripali su klasi kapitalista« (Engels).

Ali herojska borba francuskog proletarijata, i pored poraza nije bila uzaludna. Ona je imala veliki značaj za dalji razvoj radničkog pokreta, kako u oblasti revolucionarne prakse, tako i u oblasti revolucionarne teorije. Ona je otkrila izvesne svoje slabe strane i time ukazala na potrebu da se na njenom iskustvu izvuku pouke za budućnost.

Revolucija 1848, a naročito Junski ustanak, razbili su iluzije proletarijata o mogućnosti ostvarenja »socijalne republike« pri održanju buržoaskog poretka. to je značilo krah svih utopističkih, sitnoburžoaskih teorija koje su u suštini sputavale revolucionarnu borbu proletarijata svojim iluzijama o klasnom miru. Pariski radnici u doba Pariske komune 1871 bili su već oslobođeni tih iluzija o usavršavanju buržoaskog državnog aparata, te su osvojili vlast i uspostavili svoju diktaturu. I na osnovu ovog iskustva, Marks je došao do zaključka o nužnosti ne samo slamanja starog buržoaskog državnog aparata, već i stvaranja potpuno novog državnog aparata koje su učenje dalje razvili Lenjin i Staljin.

Revolucija 1848 ukazala je i na opasnost razlaza između proletarijata i seljaštva, na kolebljivost sitnoburžoaskih elemenata, a naročito i pre svega — na nužnost čvrste političke partije proletarijata rukovođene revolucionarnom teorijom.

Radnički pokret, u svom daljem razvoju, savladao je svoje prvobitne nedostatke i greške.

Marks i Engels otkrili su zakone društvenog razvitka, objasnili suštinu najamnog ropstva u kapitalizmu, ukazali na onu društvenu snagu koja je sposobna da postane tvorac novog društva, pretvorili socijalizam iz utopije u nauku, uzdigli radnički pokret na viši stepen i ukazali mu put ka njegovom oslobođenju. Lenjin i Staljin razvili su dalje marksizam, obogatili ga novim teoretskim postavkama prema uslovima epohe imperijalizma i proleterskih revolucija, i rukovodeći Boljševičkom partijom ostvarili prvu socijalističku državu na svetu, pretvarajući u stvarnost težnje proletarijata kao pretstavnika naprednog čovečanstva.

Proletarijat i radne mase Francuske proslavljaju ove godine stogodišnjicu revolucije 1848 u uslovima borbe za demokratiju, borbe za slobodu i nezavisnost zemlje protiv pokušaja nacionalnog i ekonomskog porobljavanja od strane američkog imperijalizma. U svojoj borbi koju predvodi Komunistička partija Francuske, a u kojoj imaju protiv sebe neuporedivo gore varijante »lujblanovštine« i »kavenjakštine«, od Bluma do de Gola, oni će izvući pravilne zaključke iz pouka 1848 i daljih borbi i povesti francuski narod istinskoj demokratiji i socijalizmu.

Skice Ismeta Mujezinovića

MEĐU NJIMA

DRAMATIZOVANI FALSIFIKAT NARODNO-OSLOBODILAČKE BORBE

Prošle godine prikazana je u Beču drama Franca Teodora Čokora »Izgubljeni sin« s temom iz narodno-oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije. Nedavno je ta drama izišla i u obliku knjige.

Drama »Izgubljeni sin« pretstavlja vešto smišljen i zlonamjeran pokušaj da se — pod firmom — objektivnosti, političke neopredeljenosti i hrišćanskog morala — proturi falsifikovana slika našeg dalmatinskog sela u toku narodno-oslobodilačke borbe, a borci Narodno-oslobodilačke vojske pretstave kao nečovečni i krvožedni fanatici, koji su krivi za sve nesreće i stradanja naših naroda za vreme rata.

Naše Pretstavništvo u Beču protestovalo je u svoje vreme protiv izvođenja ovog komada, ali je on i dalje zadržan na repertoaru. Šta više, koristeći se neobaveštenošću Austrijanaca, Čokor je uspeo da se pretstavi kao napredan pisac, koji je izbliza posmatrao našu borbu i napisao dramu na osnovu stvarnih i tragičnih događaja kojima je bio svedok.

Međutim, »posmatrajući izbliza« g. Čokora pre bi se reklo da su razlozi koji su ga naveli da falsifikuje našu stvarnost — tragikomični.

G. Čokor došao je u Jugoslaviju posle »anšlusa«. Nastanio se na Korčuli i u toku narodno-oslobodilačke borbe živeo je tamo na miru i u ljubavi sa italijanskim okupatorima. Za vreme kapitulacije Italije, kad su partizanske jedinice oslobodile Korčulu, Čokor se, zbog nečiste savesti, hvalio glasno kako piše dramu o herojskoj ulozi Narodno-oslobodilačke vojske, a kad je sa Korčule, zajedno sa izbeglicama, prebačen u Italiju, prvi njegov korak bio je da se poveže sa Englezima i Amerikancima i, da bi se njima bolje dodvorio, počeo je na sva usta da grdi partizane i Narodno-oslobodilačku vojsku. »Razočaran« narodno-oslobodilačkom borbom počeo je da prerađuje svoje delo.

U tom netalentovanom, neknjiževnom i zlobnom napisu, koji Čokor tvrdoglavo naziva tragedijom, on je seljake sa Korčule prikazao kao divljake i varvare koji još nisu dospeli ni do hrišćanstva, te se još uvek mole starim, paganskim bogovima, prinose im žrtve i upravljaju se po nekim mističnim divljačkim zakonima »rase, krvi i tla«. Tako je, na primer, »Izgubljeni sin« Stipe partizan i fanatik. Protiv njega se digla cela porodica »jer on ima naređenje da pomuti mir« u kome ona živi. Krvožedni Stipe, po piscu, silom drži na okupu partizane da se ne bi razbežali kućama, ubija svoju braću, jer su odbili da s njime pođu u brda, a komandant (Čokor izbegava da kaže komandant karabinjera) vrši svoju dužnost, ubija Stipova oca i pali mu kuću. Ruševine kuće, dve udovice i jedno siroče bilans su Stipovog postupka. i Čokor se pita, otkud Stipu moralno pravo da svojim postupcima dovodi u opasnost mir i sigurnost svoje porodice, itd.

»Gde je istina?« — pita komentator knjige na njenim koricama. »U neprotivljenju zlu« — rekao bi Čokor. Sudeći po njegovim postupcima i po njegovom dramatizovanom falsifikatu naše narodno-oslobodilačke borbe, g. Čokor se zaista nije protivio zlim uticajima svojih reakcionarnih savetodavaca ni u Italiji, a ni docnije u Austriji.

Skraćenice gospodina Somerseta Moma

Gospodin Somerset Mom, pisac velikog broja pozorišnih komada, pripovedaka, romana i eseja, stekao je u Americi slavu priznatog arbitra književnosti i, što je za njega još važnije, stiče, u poslednje vreme i dolare jednim novim književnim rodom — »književnom« reklamom knjiga pojedinih američkih izdavačkih preduzeća. Konvencionalnom piscu Momu takav književni rod svakako lakše pada nego pisanje drama, a sigurno je da se i bolje isplati. Herstovoj Americi, međutim, u kojoj je zgrtanje para merilo svih vrednosti, takva »literatura« svakako odgovara, a saradnja gospodina Moma i samim izdavačima olakšava posao da vrše svoje kulturne zločine.

Krajem prošle i početkom ove godine, u časopisima »Atlantik«, »Njujorker« i u reviji knjiga »Njujork Tajmsa« objavljeni su Momovi prikazi deset romana koje je on izabrao kao najbolje u svetskoj književnosti. To su: »Tom Džons«, »David Koperfild«, «Orkanski visovi«, »Ponos i predrasude«, »Mobi Dik«, »Gospođa Bovari«, »Čiča Gorio«, »Crveni i crni«, »Rat i mir« i »Braća Karamazovi«, a prikazi su pisani po porudžbini Džon C. Vinston kompanije koja će ove godine početi da izdaje ove romane u skraćenom obliku.

Da u Americi postoje ovakvi nekulturni običaji to već odavno nije tajna, ali slučaj skraćenica gospodina Moma pokazuje da taj posao nije monopol samo neodgovornih izdavača detektivske, avanturističke i druge petparačke literature, već da se takvim poslom bave i najpoznatiji književni časopisi, a, posredstvom američke »kulturne« ekspanzije, ta zaraza prenesena je i u Evropu. Gospodin Mom je nedavno napisao u »Njujork Tajmsu« i jedan članak u odbranu ovakvog varvarstva.

Pre svega, tvrdi se u tom članku, da ni najbolji romani nisu savršeni, a poznato je, kaže pisac, da svaka knjiga skraćenjem samo dobija. Zatim, tvrdi gospodin Mom, da ni najsavesniji čitaoci ne čitaju celu knjigu sa podjednakom pažnjom. Ranije ili kasnije oni se zamore i počnu da preskaču. Ali oni preskaču nestručno, povode se za trenutnim raspoloženjima i često sve zavisi od toga gde i kada se čita knjiga — izjutra u autobusu, u podne za ručkom ili uveče pred spavanje u krevetu. Čitaoci većinom nemaju dovoljno kulture da bi pravilno mogli da ocene koje stranice treba da preskoče i zato je i za čitaoca, a i za knjigu, bolje da se te književne amputacije vrše uz asistenciju takvog stručnjaka kao što je Džek Knjigosek Somerset Mom.

Zahvaljujući komforu koji im pruža američki način života, američki čitaoci biće u buduće lišeni još jedne brige. Kupujući skraćene romane u izdanju Džon C. Vinston kompanije oni će biti sigurni da ih Balzak, Stendal i Tolstoj nisu prevarili i da su za svoj novac zaista kupili samo najbolju robu. To im garantuje g. Somerset Mom. Verovatno je da će zbog takve usluge skraćena izdanja biti nešto skuplja od potpunih.

Smisao najnovije izdaje Rebeke Vest

Rebeka Vest, književnik i istaknuti saradnik engleske i američke reakcionarne štampe, pisac putopisa iz predratne Jugoslavije: »Belo janje i sivi soko«, za vreme rata a i kasnije jedan od najvećih pobornika izdajnika Draže Mihajlovića, ogorčeni i zakleti neprijatelj Sovjetskog Saveza, nove Jugoslavije i svega što je napredno i demokratsko, objavila je nedavno novu knjigu — »Smisao izdaje« — u kojoj reportaža u kojima žali sudbinu nekolicine engleskih fašista u službi Hitlera, koje je i Bevinova vlada, odmah posle rata, bila prinuđena da osudi. Izdaja Draže Mihajlovića očigledno je imala odjeka na moralne i književne preokupacije Rebeke Vest. Uostalom, njen slučaj pokazuje da su joj ovakve teme bile srodne i bliske, a ujedno on je i potvrda moralnog rasula onih intelektualaca Zapada koji su u službi reakcije.

Rođena kao Cecilija Ferfild, Irkinja po poreklu, ona je, zbog karijere, postala vatrena Engleskinja. Svoj književni pseudonim Rebeka Vest uzela je ona iz Ibzenove drame »Rosmersholm«, po junakinji drame koja, ne obazirući se na moralne principe, svesno šalje svoju suparnicu u smrt. Dok je saradivala u listu Emeline Pankhurst bila je feminista, da bi mogla da sarađuje u socijalističkom »Klarionu« postala je socijalista i član Fabijanskog društva. Međutim, uskoro su članovi ovoga društva bili primorani da je udalje iz svojih redova.

Rebeka Vest gaji veliku ljubav prema izdajnicima naroda i prema fašistima kao što su Viliam Džojs — »Lord Hau Hau« sa Hitlerovog radia, Džon Emeri i drugi. Sve njih ona smatra za bezazlenu i nevinu decu: »Oni misle kao deca, osećaju kao deca i izdajnici su kao deca; bez zle namere, samo zato što im je neko ponudio slatkiše.« Oni su pošli u izdaju — kaže Rebeka Vest — nesvesno »kao jadno malo psetance koje se našlo daleko od kuće na ulici i pošlo za prvim prolaznikom«.

Međutim, sva ta »deca« bila su još pre rata članovi Moslijevog Britanskog saveza fašista, a Džojs je bio i osnivač Britanske nacional-socijalističke lige. Sa nemačkog radia Džojs je slavio Hitlera kad je ovaj naređivao bombardovanje Londona i Koventria-Emeri, sin vicekralja Indije, u toku svoje kratke zločinačke karijere, kriv je za 74 saobraćajne nesreće; on je bio organizator pomoći Franku za vreme građanskog rata u Španiji, a pomagao je i Britanski slobodni korpus u Nemačkoj za borbu protiv Sovjetskog Saveza. Članovi toga korpusa bili su i Džordž Herbert, Kenet Edvard i Tomas Holer Kuper, koji je »iz ljubavi prema idili i cveću na nemačkim prozorima« postao član SS odreda. Jedini kome Rebeka Vest ne može da oprosti, to je engleski naučnik dr Alan Nan Mei koji je osuđen na 10 godina robije zbog sumnje da je odao tajnu atomske bombe.

Simptomatično je da je knjiga Rebeke Vest o engleskim izdajnicima štampana prvi put u Americi i da je i pisana po porudžbini američkog časopisa »Njujorker«. Posle monstruozne presude američkog sudije Venerstruma, kojom se isticalo da ubijati partizane i demokratske borce nije ni greh ni zločin, sad se pojavila ova knjiga koja otvoreno tvrdi da sarađivanje s neprijateljem i izdaja sopstvenog naroda nisu ni greh ni zločin kad se radi o borbi protiv Sovjetskog Saveza i narodnih demokratija. Ovu tezu zastupala je Rebeka Vest kad se zalagala za izdajnika i zločinca Dražu Mihajlovića, a sad se, po nalogu iz Amerike, zalaže i za izdajnike engleskog naroda, za fašiste koji su krivi za smrt desetine hiljada ljudi, žena i dece nastradale od nemačkog bombardovanja Londona, Koventria i drugih gradova Engleske. U tome je smisao najnovije izdaje Rebeke Vest.

E. K.

LIKOVI I DELA

Anegdota o antičkom sarkofagu u temelju fabrike

Tek tri meseca ima kako je prva velika fabrika alatnih mašina u našoj zemlji proradila simfoniskim štropotom mašina, kranova, motornih vozila i visokonaponskim transformatorima, i počela da proizvodi mašine za nove fabrike, ono čime obezbeđujemo svoju nezavisnost, svoj privredni napredak. Tek tri meseca, — a čini se već istorija, čini se već prošlost, već sasvim prirodna stvar. Ljudi koji su to ostvarili već misle na nova dela. Omladinci koji su izvršili obaveze, ostvaruju već nove.

Odjekuje sada velika mašinska hala. Koliko nadahnutih ruku je na svemu tome ostavilo svoj trajni trag. Nekoliko meseci pre otvaranja jedne nove etape u našoj privredi — neki su se pitali: kako će to ispasti. Sada, u poslovnoj vrevi koja kao da već davno traje, čovek se pita: je li moguće da još pre nekoliko meseci na ovome mestu nije postojala ova kovačnica nove industrije, da je tu nedavno bila močvara oivičena uskotračnom prugom, da je tu bio brežuljak zelenkast od žita i kukuruza, a između voćaka samo razasute seljačke kuće?

Nekoliko meseci pre dovršenja montažnih radova, na ovom komadu zemlje kraj Železnika, nedaleko od Beograda, izgledalo je sve kao haotičan krš. Neupućeni posmatrač video je samo stotine i stotine omladinaca i njihov spolja vidni radni elan. I mnogi posetioci, strani pa i domaći, nisu videli ništa naročito dok su se ovde tek stvarali temelji. Prva i druga Omladinska pruga bile su »romantičnije«, živopisnije, impozantnije. Ovde se oko dve stotine pedeset dana nije radilo ništa što bi padalo u oči, što bi vidnim rezultatima imponovalo. Šta se radilo? Samo se seklo jedno brdo, i nasipala jedna močvarna udolina. Samo to. Omladinci već tada jasno su videli današnji fabrički kombinat koji stoji na čvrstom temelju tla, a čovek sada ne veruje da on već tada nije stajao tu.

Dve stotine pedeset dana sečenja brda, nošenja i nabijanja zemlje. Fantastični broj kubika zemlje. A od dana do dana kao da je sve ostajalo skoro isto. Hiljade omladinaca radilo je uz puni napon svesti i snage. Seljaci i seljanke okolnih sela dolazili su da pomažu dobrovoljno, njihovo šarenilo slivalo se s jednodušnošću omladine, da uklone ostatke brežuljka obraslog zelenim žitom i kukuruzom. Za svih tih dve stotine pedeset i nekoliko dana radnici mnogih naših fabrika, privredna i državna rukovodstva, nevidljivi odavde, pripremali su ono što će se stopiti u konačni rezultat — delove zgrade za montiranje, mašine i postrojenja. A svakoga od tih dve stotine i pedeset dana omladincima-graditeljima činilo se: šta smo uradili — ne vidi se. Kao da je hiljadu kubika zemlje bilo samo ogrebotina na koži zemljinog ispupčenja i malo praha na njenoj poderotini.

U te prve dane gradnje, rukovodilac kulturnog rada na gradilištu rekao mi je:

»Rade omladinci s istim elanom kao i na Pruzi. Nemoj misliti da sam pristrasan, priznajem da je Omladinska pruga neuporediva herojska bitka. Ali nama je ovde nešto naročito teško, teže nego njima tamo. Ne vide se iz dana u dan rezultati, ne vidi se šta smo savladali. Takmičimo se međusobno, ali na kraju smene ne primećuje se neka uklonjena stena, novopoloženа tračnica, deo postavljenog mosta ili izbušenog tunela, ne može da se uživa u rezultatu smene — jer su sve to samo kubici zemlje, načeto brdo i nasipana ravnica. Danima, jedino što se vidi, to je neki kanal, neki vodovodni uređaj, neki novi kompleks baraka ili neka nova zgrada za kulturni rad, — sve ono što tek ide uz glavni rad. To je nekako psihološki teško. Pa ipak, utakmica teče, jer svi vide jasno ono što će tek stajati tu. Zato moramo naročito da se zalažemo na kulturno-prosvetnom radu, da bi uvek videli cilj i imali perspektivu«.

Osetio sam značaj tih reči. Lakše je na kraju smene videti šta je postignuto, meriti to, upoređivati, uživati u rezultatu. Teže je dve stotine i pedeset dana nedramatično pomicati brdo. Čak se to brdo i ne pokreće da ugrozi radilište, te da treba povesti svesnu i snažnu borbu protiv stihije. No svi ti graditelji su u stvaralačkoj mašti već videli zahuktale mašine u dugoj, staklenoj hali, i novi grad za radnike na tim mašinama, i mnogi su sebe same videli kao zidare, montažne radnike, mehaničare i radnike za tim mašinama. Svi su videli rezultat. I oni iz Beograda, i oni iz Hrvatske, i oni iz Trsta.

Kad su se već dizale skele za buduću mašinsku halu a zemlja se još uvek prenosila, — zatekao sam pri uređivanju vodovodnog kanala jednu grupu omladinaca, preplanulih, kao da su od bakra.

Bio sam u društvu jednog simpatičnog stranog gosta. On je razgledao gradilište, ali nije sasvim tačno znao čega tu ima naročitog i interesantnog: prosto se nosi zemlja i dižu skele, a na poljani stoje barake i vrve živahni omladinci. Rekao sam mu da će onog brda nestati, a na čitavoj uzdignutoj ravnici će stajati fabrika tolike i tolike veličine, i biće gotova u tom i tom roku. On je učtivo klimao glavom: Znam, znam, to sam već slušao. Nego, da li se na gradilištu pričaju neke anegdote koje bi bile interesantne za reportažu.

Upitali smo mladiće i devojke iz grupe koja je radila na kanalu, da li se tu priča neka interesantna anegdota, nešto što bi bilo interesantno za strane čitaoce. Devojka s viticama prilepljenim za oznojeno i prašnjavo lice uklonila je kosu sa potsmešljivih velikih očiju, zagledala se začuđeno s drugovima, i svi su gledali u nedoumici, ne shvatajući šta bi bilo interesantnije od onog što rade. Mladić najopaljeniji i najžilaviji među njima, predomišljao se da bi bila »anegdota« da su neki od njih kao deca bili partizanski kuriri, pa je odbacujući tu pomisao kao nešto obično, rekao:

— Preksinoć nam je oluja odnela šatore čitavog jednog logora i krov onog magazina. Juče smo popravili.

I sam je osetio da to nije »anegdota«, i nekako postiđeno je navalio na rad. Upitao sam omladince odakle su. Bili su iz Bosne.

— Dolazimo s Omladinske pruge. Naša je smena morala otići, i sad provodimo tu otsustvo do druge smene. Obećao sam Beograđanima na Pruzi da ću im pomoći, a odavde se vala vraćam odmah tamo. Ništa ti nije kao Pruga.

Opaljeni mladić, gola poprsja, sa crvenom maramicom oko glave, nagnut nad posao, objašnjavao nam je uslužno ali brzo kako se snabdevaju vodom i kako provode ovaj kanal od raščišćenog izvora. Setio sam se s kakvim mi je ponosom i uslužnošću, kao da hoće da deli sa mnom ponos, jedan miner u vranduckom tunelu, dok sam stajao potresen veličinom i komplikovanošću rada u tunelu, dodao za trenutak svoj »pištolj«, da i ja vidim kako je lepo rukovati takvim oružjem.

Jedan od brigadnih rukovodilaca ispričao im je da su pre neki dan, rijući zemlju buldožerom, naišli na antički sarkofag.

— Otsad ćemo pažljivije riti zemlju, da ne oštetimo neki nalaz ako ih još ima. Ako hoćete da pogledate nalaz? Danas ga upućujemo u muzej, arheolozi su se jako zainteresovali.

Prijatelj iz inostranstva se zainteresovao takođe.

Dok smo gledali ostatke starinskog oruđa i nakita iz groba prastarog stanovnika naše zemlje, mladi rukovodilac brigade sav je zračio od ponosa. Da li je mislio na to u kakvu je čudesnu stvarnost upao iščezli stanovnik, ili na to da je naš predak čvrsto postavljen na kosti palih junaka za slobodu, ili kako će naš današnji čovek prodreti u daleku budućnost? Namignuo mi je prijateljski:

»Moj stih će trudom gromadu godina probiti, i izbiti prodorno, grubo, vidljivo, kao što je u naše dane prodro vodovod koji su izgradili rimski robovi...«

Bio sam zbunjen i potresen. Stihovi Majakovskog. Učinili su mi se kao prekor, kao poziv našim pesnicima.

Gradeći temelje za jedan od važnih arsenala naše borbe za socijalizam, mladi graditelji, brišući sa zemlje brdo koje krije ostatke antike a nekada je bilo rudnik, prekopali su stari i srednji vek. Arheolozi će ispitivati nalaz u grobu koji je buldožer preorao. A pesnik koji bi izrazio tu pobedu revolucionarnog preobražaja nad naslagama prošlosti, prodro bi u daleku budućnost, kao što će dela slobodnih ruku prodreti u budućnost drukčije nego vodovodi starog Rima u naše dane. Da li je prijatelj iz inostranstva, impresioniran radnim elanom, našao svoju »anegdotu«, ne znam. Ja sam našao jedan mali simbol velike stvarnosti.

J. P.

POVODOM GODIŠNJICE SMRTI ŽAN-RIŠARA BLOKA

Pre godinu dana, 15 marta, umro je znameniti francuski pisac Žan-Rišar Blok (Jean-Richard Block), jedan od najboljih i najdublje ubeđenih naprednih, revolucionarno orijentisanih francuskih književnika. On je bio jedan od onih istaknutih zapad-

Žan-Rišar Blok

Crtež Pjera Križanića

nih pisaca koji je doista mogao dejstvovati kao prava, sadržajna spona između kulture socijalizma, koja se bogato sadržajno ostvaruje od Oktobra 1917. i onih kulturno i umetnički naprednih snaga Zapada koje se sve jasnije prema socijalizmu upravljaju. Odredivši svoj stav odlučno progresivno još od pre dvadesetak godina, on je konsekventno sledovao novim putevima kojima je pošao: u politici, u razumevanju i svesnom progledavanju društvene stvarnosti, u primeni svojih naprednih shvatanja u literaturi uopšte i u svome sopstvenom književnom stvaranju. Od njegovih prvih književnih pokušaja, dramskih, novelističkih i kritičko-esejističkih, do knjige o Španiji, do drame »Tulon«, i do čuvenih njegovih društveno-političkih i kulturnih »komentara« u časopisu »Evropa«, pređen je doista ogroman put, koji ni u jednom trenutku nije skretao od progresivnih smernica. Utvrđujući se sve više u realističkim stvaralačkim ubeđenjima, Žan-Rišar Blok je posle rata bio jedan od najznačajnijih francuskih pretstavnika realizma u novim težnjama. Za njega se s pravom može reći da je bio nepokolebljivi borac za napredak, i na političkom frontu i u kulturno-književnoj areni.

Taj stav ga je u dva maha doveo u Moskvu. Godine 1934 on je u Moskvi delegat na Kongresu sovjetskih pisaca, a nekoliko godina kasnije uoči same okupacije Francuske od strane fašističkih nemačkih trupa, on je ponova tamo. I otuda je on godinama bodrio Francuze preko moskovskog radija, budeći u njima borbenu volju za otpor fašističkom zavojevaču i upućujući ih da taj otpor usmere putevima koji bi istovremeno odveli Francusku i novim društveno-političkim i ekonomskim stanjima. Postupao je, dakle, kao ubeđeni revolucionarni književnik. I on je to doista i bio. Od trenutka kad je, među prvim piscima zapadnih zemalja pohitao u Španiju da bude književnim svedokom Španskoga rata, te istoriski velike borbe naprednih španskih i međunarodnih snaga koja je bila predigra opštoj borbi protiv fašizma, Žan-Rišar Blok je to postao i ostao.

Taj njegov stav je osvedočen i teškim ličnim žrtvama. Majku i kćer i zeta su mu ubili nemački i francuski fašisti, sina i njegovu verenicu zatvarali i mučili, njega lično klevetali, ružili, najgroznije mu pretili, kao jednom od najopasnijih protivnika. Ali je Žan-Rišar Blok imao veličinu i snagu revolucionarnog karaktera da se u teškim nevoljama ne poništi, da ne obori glavu — da je, naprotiv, još više uzdigne. I posle rata, on u Francuskoj stoji na strani naprednih snaga u svetu, duboko ubeđeni pobornik politike koju narodne demokratije, sa Sovjetskim Savezom u prvom redu, suprotstavljaju zapadnome imperijalizmu, branilac tih snaga od svih napada, kleveta i pretnji koje im se upućuju i od strane francuske reakcije i od svetske reakcije uopšte.

Ti motivi su ga, krajem 1946, doveli i u našu zemlju. Pozvan od strane naših pisaca da prisustvuje, kao delegat, Kongresu za osnivanje Saveza jugoslovenskih pisaca, on je sa radošću pristao da nam bude gost i da očima i srcem sagleda zemlju čijoj se borbi godinama divio i čije je revolucionarne rezultate duboko cenio. I u susretu sa Žan-Rišar Blokom u svima razgovorima koje smo sa njim imali, u interesima koje je u njima za naše stvari pokazivao, u načinu kako ih je razumevao i sam tumačio, upravo su ta dva osećanja najjasnije dolazila do izražaja: divljenje i poštovanje. I više od toga, budno duboko i pozitivno radoznalo traženje novih suština u našem životu, naših novih sadržaja, kvaliteta naše nove stvarnosti. On je, valjda više no ijedan strani prijateljski gost sa Zapada, osetio i razumeo koji istoriski značaj imaju jugoslovenska borba i jugoslovenska revolucija. Na Kongresu pisaca on je uzbudljivo i ubedljivo podvukao u kojoj ga meri naše kongresne rasprave o novim književnim smernicama i novim sadržajima potsećaju na Kongres sovjetskih pisaca 1934 u Moskvi, a svakome je sa uzbuđenjem isticao, kao izuzetno srećnu ličnu životnu okolnost, što mu je bilo dano da se bliže upozna sa Sovjetskim Savezom i sa novom Jugoslavijom, i da u njima blisko, ali sadržajno razgovara sa generalisimusom Staljinom i maršalom Titom. To je bio izraz dubokog uzbuđenja revolucionarno orijentiranoga pisca što je mogao da doživi i da sagleda istoriski važne pobede Revolucije, i kao stvarnost i kao motive.

I tako smo ga mi zavoleli i s ljubavlju zapamtili. I zato, sa poštovanjem za njegovo značajno književno delo, za njegov stav čoveka i pisca u istoriskoj epohi koja revolucionarno preobražava svet, i u kojoj se on stavio na stranu napredne demokratije, za borbenost kojom je taj svoj stav manifestovao, za usluge koje je naprednom čovečanstvu učinio, mi sa punim pijetetom beležimo godišnjicu njegove smrti.

Milan BOGDANOVIĆ

Protest Društva slovenačkih književnika protiv nasilja koja se vrše nad koruškim Slovencima

Društvo slovenačkih književnika uputilo je sledeći protest protiv najnovijih nasilja koja se vrše nad koruškim Slovencima.

Dvanaestog marta 1948, povodom četrdesetogodišnjice rada Slovenačkog prosvetnog saveza, održana je u Celovcu generalna skupština ovog saveza na kojoj je učestvovalo preko stopedeset delegata 43 prosvetna društva slovenačke Koruške. Skupština, koja je Upravi bezbednosti u Koruškoj bila na vreme prijavljena, izabrala je novu upravu sa pretsednikom dr Francetom Zwitterom na čelu.

Odmah po završenom radu skupštine organi Uprave bezbednosti uhapsili su zapisničara skupštine Franca Košutnika i oduzeli mu spise Prosvetnog saveza i protokol sa skupštine. Uprava bezbednosti za Korušku 12 marta uveče preko celovačkog radija i 13 marta u listovima »Volkszeitung« i »Die Neue Zeit«, kao i u pismu Prosvetnom savezu od 15 marta broj 3779 SD 489, objavila je zlonamernu i neistinitu vest, da skupština Slovenačkog prosvetnog saveza od 12 marta 1948 nije bila sazvana u skladu sa društvenim pravilima i da Uprava bezbednosti neće priznati novoizabranu upravu.

Činjenica je, međutim, da je na sednici uprave Slovenačkog prosvetnog saveza 3 marta 1948 zaključeno da će se generalna skupština održati 12 marta 1948. S tim zaključkom složio se i bivši pretsednik dr Joško Tischler, koji je zatražio, da se generalna skupština sazove pomenutog dana.

Na osnovu tih činjenica Društvo slovenačkih književnika konstatuje:

Postupak Uprave bezbednosti za Korušku pretstavlja nastavljanje germanizatorske politike proganjanja koruških Slovenaca. Protivzakonita izjava Uprave bezbednosti, po svojoj nameri i cilju, istovetna je sa odlukom nacifašističkog režima aprila 1941, kojom je slovenački prosvetni savez, sa svim svojim podružnicama, bio raspušten, a sav kulturni život koruških Slovenaca onemogućen.

Uprava bezbednosti za Korušku, kojom rukovodi pukovnik Stossier, do 7 maja 1945 potpukovnik hitlerovske vojske, izvršni je organ imperijalističke politike koja ima za cilj svestrano ugnjetavanje koruških Slovenaca. Ona radi na potpunom uništenju kulturne slobode i ravnopravnosti koruških Slovenaca i na sprovođenju što skorije germanizacije; to dokazuju bezbrojni pokušaji Uprave bezbednosti, u periodu od maja 1945 do 14 marta 1946 da spreči uspostavljanje prosvetnog saveza; to dokazuju i brutalni napadi na slovenačke iseljenike od 15 aprila 1946 u Celovcu, protivzakonito raspuštanje Saveza slovenačkih iseljenika, cenzurisanje slovenačkih kulturnih programa i brojna policiska proganjanja koruških Slovenaca i njihovih organizacija.

Izjava Uprave bezbednosti za Korušku u vezi sa Generalnom skupštinom Slovenačkog prosvetnog saveza znači principijelan neprijateljski stav austriskih vlasti protiv kulturnih potreba koruških Slovenaca i grub napad na demokratska prava i kulturni život slovenačkog življa u Koruškoj.

Kriminalni akt Uprave bezbednosti za Korušku u suštini je identičan sa metodama gestapovske policije; razlika je samo u tome što je Uprava bezbednosti za izvršenje napada protiv osnovnih kulturnih prava koruških Slovenaca upotrebila kao pomoć, šačicu domaćih protivnarodnih elemenata — izdajnika, koji su pali na nivo običnih policiskih agenata.

Slovenački kulturni radnici osuđuju neprijateljski stav Uprave bezbednosti za Korušku prema kulturnom delovanju koruških Slovenaca i zbog toga što se na ovaj način još više produbljuju suprotnosti između susednih država Jugoslavije i Austrije.

Protiv povedenog nasilja i teških napada protiv koruških Slovenaca, mi, slovenački kulturni radnici, najodlučnije protestujemo i konstatujemo da bi slobodan kulturni život koruških Slovenaca jedino bio zagarantovan priključenjem slovenačke Koruške FNRJ.

Društvo slovenačkih književnika

POZORIŠNA HRONIKA

UTISCI IZ NEKIH NAŠIH POZORIŠTA

Milan DEDINAC

Posetiti izvestan broj pozorišta po glavnim gradovima naših republika, gledati oko sebe u prepunim dvoranama Ljubljane, Zagreba, Skoplja uvek zainteresovanu publiku i pratiti na pozornicama igru dramskih i operskih kolektiva — koji, pored opšteg i zajedničkog smera naše pozorišne umetnosti, imaju, svaki u svome gradu, u svojoj »kući«, nečeg svog, nečeg osobenog što je uslovila, iskristalisala sredina, — obići, dakle, jedno za drugim, u kratkom razdoblju, niz naših pozorišta — to je krupan i ozbiljan umetnički doživljaj prožet raznovrsnim i snažnim utiscima.

Ali najdubljи, najjači utisak ostavlja — publika. Od Ljubljane, na severozapadu naše zemlje, do Skoplja, na jugoistoku, ne ostavlja ona u gledalištima ni jedno jedino prazno mesto.

U Ljubljani — sva studiozna, disciplinovana; iako u većini nova, ona daje utisak da je s pozorišnim tradicijama.

U Zagrebu — na operskoj pretstavi pažljiva i ozbiljna, ona je, u Malom kazalištu, pred Cilićevim neodoljivim komičarskim majstorijama, vedra, iz sveg grla i svim srcem slatko nasmejana, glasna.

U Skoplju — još nenaviknuta, uzdržana i kao pomalo zbunjena pred velikim događajem što joj se pružila mogućnost da može, u slobodnoj zemlji, da sluša s pozornice sklad reči i beskrajno tananu i strasnu melodiju svoga maternjeg jezika, koji, svakim danom, na očigled sviju, tu, na sceni, i na ulici, u školi i po selima, stiče snagu, dozreva, postaje sve izražajniji i sve izrazitiji.

Raznolika po svojim reakcijama, publika je po svome sastavu svuda ista. To je naša mlada, sveža publika, još možda nedovoljno oprobana u umetničkoj problematici, ali prebogata životnim iskustvom. Ona sve snažnije i sve jasnije spontano manifestuje da su joj književnost, muzika, film, slikarstvo, pozorište postali, u punoj meri, nasušna potreba. I to ne kao razonoda. Publika već sada s pravom traži od umetnika, a tražiće i dalje još intenzivnije i još upornije, da joj pomogne u razjašnjavanju, u rasvetljavanju događaja koji su se odigrali i koji se odigravaju kod nas i u svetu. Ona traži odgovore na pitanja koja joj se nameću i zahteva od umetnika da joj pomogne u pravilnom tumačenju i ocenjivanju društvenih pojava. Ona zna da i umetnost treba da joj bude od pomoći na upoznavanju sadašnjice i prošlosti, da joj ukaže perspektive budućnosti.

Nekad je takozvana elitna pozorišna publika vukla i pisca, i reditelja, i glumca naniže. Danas, međutim, kad narod postavlja umetnicima sve više zahteve i traži od njih da zadovolje njegove idejne i kulturne potrebe, publika ne samo što ne vuče umetnika naniže, već ga stavlja pred najteže zadatke i goni ga usavršavanju.

Ti visoki zahtevi i mnogostruka odgovornost pred njima izazivaju kod umetnika izoštrenu kritičnost i bruse njegovu samokritiku. Svesni da se umetnost ne može odvajati od sudbine naroda i da, »formirajući društvenu svest, umetnost ima aktivnu ulogu u društvenom životu«, umetnici se, tek uz najvišu odgovornost, odvajaju danas od svojih dela i puštaju ih u javnost. Ne samo zbog toga što se pred našim umetnicima nalazi nova, složena i veličanstvena tematika koju je teško obuhvatiti, umetnički izraziti, nego možda još više zbog visoke odgovornosti pisca pred narodom, pred dejstvom koje će umetničko delo jednom pušteno u svet izvršiti, naš književnik, naš umetnik, relativno, prema potrebama, kvantitativno danas malo produkuje, pa je u našoj savremenoj književnosti do sada objavljeno malo romana, još manje prikazano drama s novom tematikom.

Pred tom odgovornošću ne stoje samo književnici, kompozitori, slikari i vajari nego i pozorišni umetnici, reditelj i glumac. Kako će jedno delo oživeti na sceni, kako će biti protumačeno, kako će ga publika prihvatiti i poneti u sebi, to zavisi od pozorišnih trudbenika, koji su pozvani da aktivno učestvuju u radu na kulturnom podizanju naroda. Kao što nije svejedno **šta** će se na našim scenama davati, isto tako nije svejedno ni **kako** će se prikazivati.

Nije, naprimer, svejedno da li će reditelj i glumac protumačiti Krležinog Leona u »Glembajevima« kao, u krajnjoj liniji, pozitivnu ličnost, a

Pera Dobrinović u ulozi Kir-Janje

njegov protest dati kao da potiče iz zdravih, naprednih, društveno-političkih pobuda, ili će se i dekadentno-intelektualni Leone i njegov protest izraziti tako da ostanu pod dejstvom i u znaku glembajevskog imperativa, ali ipak kao jedan od njegovih svetlijih motiva? Ne može biti svejedno ni šta će se na pozornici, recimo, u Nušićevom delu istaći, da li vešti kalamburi i ludorije, ili — ono bitno, suština nekih njegovih komedija — oštra i borbena satira? I nije svejedno da li će se Ostrovski — koji je ispunio san Bjeljinskog o stvaranju nacionalnog, narodnog, ruskog pozorišta — izneti na scenu kao neka vrsta isečka iz minulog života, kao muzejska starina u vidu žanr-slike, ili kao još uvek živo i delotvorno stvaralaštvo jednog prvoklasnog umetnika-realiste, u čijim se komadima upoznajemo »sa teškim, sumornim životom „mračnog carstva", sa simpatijama pratimo borbu slobodoljubive ličnosti sa mrtvim osnovama prošlosti, učimo se upoznavanju bogatstva duševnih snaga ruskog čoveka i mržnji prema onom jarmu koji je u prošlosti onemogućavao razvitak njegove ličnosti?«

Neosporno je da u našim pozorištima njihovi najaktivniji i najizrazitiji radnici na umetnosti — prožeti duhom današnjce — ulažu najviše i najplemenitije napore i znanja da bi odgovorili svome zadatku. Oni znaju da nisu više, kao nekada što su bili, neodgovorni zabavljači jednog dela takozvane elitne publike, već su, sa ostalim umetnicima, dobili dužnost i odgovornost vaspitača naroda. Oni se svakodnevno nalaze pred velikim zadatkom da mu istinito prikazuju današnjeg pisca i pisca prošlosti. Zbog toga oni moraju biti, kao umetnički tumači prošlosti i sadašnjosti, i kao vaspitači, upoznati i s prošlošću i sa sadašnjošću, kako bi mogli verno predavati publici, scenski oživljena, dela autora. Reditelj i glumac treba da znaju — kroz naučnu i umetničku istinu koje nas rukovode — da prikažu »osnovni smisao drame na kojoj rade, da uoče i shvate one bitne, posebne momente dela, koji u datom trenutku najizrazitije i najdelotvornije izražavaju snagu i suštinu celine; da otkriju momente i istine čijeg značaja i čije dalekosežnosti nije bio možda svestan ni sam pisac... Da sve to otkriju, shvate i dadu na najbolje moguć način«.

Za takve napore pružaju se danas našem umetniku široke mogućnosti, kako bi mogao da razvije pune svoje sposobnosti i da izrazi najbolje svoje osobine.

U tom poslu umetnici se oslanjaju i na pozitivna umetnička ostvarenja iz naše pozorišne umetničke prošlosti, kao i na značajna iskustva i rezultate do kojih se došlo u inostranstvu, a pre svega u Sovjetskom Savezu.

Naš pozorišni umetnik ima za sobom domaće tradicije koje snažno deluju. Ponekad one utiču negativno kada dejstvuju zastranjivanja iz prošlosti (pseudo-klasična retorika, lažna romantika, patetika melodrame, stilizovana spoljno-muzička fraza, naturalističke primese, ekspresionističke nakaznosti), ali su pozitivne u igri naših najdarovitijih umetnika, koji se, svesno ili nesvesno, u svojim najboljim umetničkim kreacijama oslanjaju na njene najvitalnije i najdelotvornije realističke rezultate. Odrazi tih tradicija ogledaju se često u igri naših glumaca: katkad se tek naslute u nekoj situaciji, u jednom gestu, pa zatim iščeznu kao ponornica, ili se u nekom kriku ili u teškoj i dugoj pauzi objave jasno da su tu, da nisu slučajni nego čvrsto vezani za našu pozorišnu prošlost i sadašnjost, za glumca i za nas u gledalištu.

Tih tradicija realističke glume, koje ulaze kao elementi u naš današnji stil glume, ima na svima većim našim scenama. Ima ih u Ljubljani. Ima ih u Zagrebu, gde nije izumro duh realističke igre koju su zastupali Miša Dimitrijević, njegova škola (Milica Mihičić, Mila Dimitrijević) i drugi. To nasleđe, pored jakih tradicija ozbiljne glumačke, reditelјiske i scenografske kulture — pozorišne kulture uopšte — daju Zagrebačkom kazalištu jednu od vodećih uloga u našem pozorišnom životu. Ima ih u Beogradu, gde se nastavljaju, posle smrti velikih realista srpske scene Pere Dobrinovića i Milorada Gavrilovića, u najistaknutijim pretstavnicima novijih glumačkih generacija.

I na te bogate tradicije — još nedovoljno proučene — nadovezuje se naš savremeni teatar. Stvarajući svoj pozitivni izraz, on mora da se osloni na njih. One pružaju jake elemente za samostalan razvitak naše glume i režije i važan su faktor za unapređenje našeg nacionalnog teatra. Polazeći sa tih zdravih pozicija naše realističke glume u prošlosti, prožeti bogatstvom naše sadašnjice, naš glumac i naš reditelj treba da traže svoj individualni izraz. U borbi protiv šablona, protiv konvencionalnih i gotovih scensko-dekorativnih rešenja, koja funkcionalno nisu vezana za autora i njegovo delo, u toj borbi za pobedu realizma i istine u umetnosti, oni treba da osvajaju, kroz pravilno ispitivanje prošlosti i preko upoznavanja sadašnjosti, sve nove i nove mogućnosti na putu ka punom i snažnom razvijanju svojih individualnosti.

Ali naš umetnik ne vidi ni svoju zemlju ni svoju umetnost izdvojene od ostalog sveta i drugih umetnosti. Sva pozitivna umetnička postignuća u inostranstvu on bi hteo da upozna, naročito rad i metode rada pozorišne umetnosti u Sovjetskom Savezu.

Delo Stanislavskog »Rabota aktjora nad soboj« (u našem prevodu »Sistem«) leži na stolu svakog našeg zainteresovanog pozorišnog radnika, koji se trudi da se upozna s načinom rada velikog glumca, reditelja i pedagoga. Naš čovek se upoznaje sa »sistemom« i pokušava da ga koristi.

Ostavilo je, verovatno, trag na rad naših pozorišta i nedavno gostovanje Moskovskog državnog teatra »Lenjinski komsomol«. Ali, pre svega, ne može se i ne sme zaboraviti prolazak kroz našu zemlju, pre više od četvrt veka, trupe Moskovskog hudožestvenog teatra, s Kačalovim i Kniper-Čehovom na čelu. Ne može se zaboraviti, jer je to gostovanje — iako je glumčevo delo efemerno i traje samo koliko pretstava — izvršilo ozbiljan uticaj na naše pozorište, a igra »hudožestvenika« ostala je u sećanju naših ljudi kao uzor realističke glume. Taj uticaj »hudožestvenika« na naš teatar govori ne samo o njihovoj izvanrednoj umetnosti, nego svedoči i o tome koliko njihova duboko realistička umetnost odgovara u punoj meri našem čoveku, gledaocu i glumcu. (Od prolaska Moskovskog hudožestvenog tea-

Pitanja za diskusiju

Novi putevi dječje literature

Branko ĆOPIĆ

Kad se pomene literatura za djecu, mi često, kao po navici, udarimo u žalopojke kako uopšte nemamo te literature, kako se za djecu ništa ne piše, kako se na dječju književnost još uvijek gleda pomalo s visine kao na neki niži književni rad itd.

Mislim da su takva tvrđenja isuviše pesimistička i da ne odgovaraju potpuno današnjem stanju stvari na području naše originalne dječje literature.

Ako uporedimo čitavu staru našu dječju literaturu, od njenih prvih početaka pa do drugog svjetskog rata, i našu novu dječju literaturu koja je svoja prva ostvarenja dala još u toku narodnooslobodilačke borbe, doći ćemo do optimističkog zaključka, da je naša nova dječja literatura učinila ozbiljan korak naprijed. To se ogleda u njezinim motivima i njihovoj obradi, u njenom stavu prema djetetu i djetinjstvu i, konačno, u broju pisaca koji danas pišu za našu djecu.

Već po prvim skromnim prilozima koje je dala naša dječja literatura poslije oslobođenja, jasno se vidi da je to književnost koja se razvija na tlu jedne slobodne otadžbine radnih ljudi koji borbom i radom stvaraju potrebne uslove za nesmetan i srećan život i razvitak svoje djece. Taj pečat borbenog poleta, vedroga gledanja na život i vjere u bolju budućnost izbija iz prvih ostvarenja naše nove dječje literature.

Naša današnja dječja literatura usko se povezuje sa životom i svoje motive crpe iz svakodnevne stvarnosti. Ona uzima svoje motive iz oslobodilačke borbe, iz armije, iz radnih akcija omladine, iz fabrika i radnih zadruga, iz naših škola i pionirskih organizacija. U štampi se nalazi već nekoliko knjiga za djecu koje vedro i živo slikaju stvarnost nove Jugoslavije.

Da bi dočarao djeci jedan vedar i zanimljiv svijet, ranije je dječji pisac bio primoran da bježi od stvarnosti u oblast bajke i mašte otkinute od života, da odlazi u egzotične krajeve gdje se, tobož, naivni i srećni crnci izležavaju u sjenci palme (naravno, bez bič̆a i čizme eksploatatora!), da daje idilične i lažne istoriske slike itd. Vladajući društveni odnosi sputavali su dječjeg pisca svojim gorkim istinama i on ih je krio od djece preduzimajući nejunački bijeg u izmišljene svjetove vila, carevića i drugih čuda.

Drugi oblik bježanja od života i njegovih problema naročito karakterističan za naše starije dječje pisce, bio je taj što su se pisci zatvarali isključivo u krug porodice i u »dječji svijet« mačaka, pasa, zečeva, medvjeda itd. Za njih nije postojala društvena sredina u kojoj dijete živi i čiji je ono član. Mališan je isključivo bio luckasta i simpatična maza koju svi cupkaju na koljenu ili joj drže mudre i dosadne pouke.

Danas, međutim, dječji pisac nema više potrebe da bježi od života, od stvarnosti. Naša stvarnost danas daje mu poleta, daje mu krila i stavaralački razmah da pred našu djecu iznese, umjetnički uobličen, čitav jedan uzbudljiv i nov svijet pun borbe, junačkih podviga, duboke životne vedrine, vjere u budućnost i jedne nove životvorne romantike u kojoj je glavni junak naš socijalistički čovjek, svemoćni stvaralac kome više nije potreban čarobni ćilim, čizme od sedam milja, kapa koja ga čini nevidljivim i drugi klasični čarobnjački rekviziti.

Naši današnji pisci za djecu, prvjenstveno mladi pisci (M. Alečković, Slavko Janeski, Arsen Diklić, V. Carić, V. Dijak, R. Đukić i dr.) već nam daju prve uspjele umjetničke slike iz naše nove stvarnosti, slike pune vedrine, duha i poleta. Oni djeci prikazuju borbu sa Vrandukom, daju nam likove mladih graditelja i udarnika, prvih traktorista i mehaničara, slikaju prve radne zadruge, pjevaju o rudarima, o inženjerima koji se bore protiv bujnih i divljih rijeka, o ljudima koji ostvaruju plan i preobražavaju lik naše zemlje.

U isto vrijeme ovi mladi pisci jasno određuju svoj stav prema djetetu i njegovu ulogu, zadatke i obaveze prema svom narodu i domovini, prema zajednici.

Dijete za njih više nije interesantna lutka, maloumno biće zatvoreno u krug baba, deka s naočarima, mačaka, pasa i slaboumnog tepanja, ono je mali čovjek koji se ozbiljno priprema za sjutrašnjeg punopravnog člana društva. Ono već sada ima svoje obaveze prema društvenoj zajednici u koju ga uvodi i planski mu određuje zadatke njegova pionirska organizacija. Nema više negdašnjih, izuzetnih i stihijskih dječjih junaka-avanturista, današnje dijete za njegove podvige inspiriše i daje mu snage i upornosti njegov dječji kolektiv, njegova pionirska organizacija.

Ranije, naročito između dva rata, s malim izuzecima, pisci su se prihvaćali rada na dječjoj literaturi zauzgred i nadohvat, smatrajući to kao književnu djelatnost nižeg ranga. Bez istinskog i pravog stvaralačkog žara, većina ih je pristupala tome poslu sprovodeći, vještački i nasilno, neku vrstu »podjetinjavanja« književnih tema i po motivu i po obradi. Tako je stvarana literatura puna lažnog patosa, sladunjavog tepanja i plitke idiličnosti iz jednog papirnatog svijeta koji je postojao samo na slikama iz božićnih čestitki.

Danas već imamo jedan broj mladih pisaca koji su svoju književnu djelatnost počeli dječjom literaturom i koji s jednom nenametljivom jednostavnošću i s istinskim uživljavanjem obrađuju teme iz dječje literature. Njihove stvari, odlikuju se jednom vedrinom i lakoćom koja nam dočarava sunčanu atmosferu današnjeg djetinjstva i daje djeci optimističku sliku naše stvarnosti u svoj njezinoj punoći i raznovrsnosti. Kloneći se pridika i popovanja, ovi mladi pisci trude se da s djecom razgovaraju jednim razumljivim i njima bliskim jezikom. Oni se osjećaju kao istinski stvaraoci kojima nije potrebno da se vještački spuštaju na nivo djeteta i da s mukom traže jedan jezik zajednički s djecom.

Redakcije pionirskih listova svakodnevno su danas pretrpane pismima djece upućene »njihovim« književnicima. Oni javljaju piscima da su pročitali sve njihove pjesme i priče i mole ih da pišu što više novih stvari. Ta su pisma dirljiv primjer ljubavi malih čitalaca prema njihovim piscima i jedan živ i upečatljiv dokaz da su mladi dječji pisci krenuli dobrim putem.

Dobru dječju literaturu rado čitaju i odrasli ljudi i nije to samo puka slučajnost što se danas priličan broj pjesama, objavljenih u pionirskim listovima, često recituje na omladinskim, radničkim i frontovskim priredbama. To je još jedan dokaz povezanosti današnje dječje literature sa živom stvarnošću nove socijalističke Jugoslavije.

Istina je, da u radovima mladih dječjih pisaca ima još mnogo nevještog i početničkog, ostataka starih literarnih formi i šablona, ali se, s druge strane, isto tako vidi da oni uporno traže novi izraz, nove slike i ritmove kroz koje će dati našu poletnu i bogatu stvarnost.

Pred njima stoji zadatak da još mnogo rade i uče, da bogate svoju jezičnu riznicu i da se čvrsto saživljuju sa stvarnošću svoje domovine koja će im dati širok i zdrav polet fantazije i stvaralački zamah da bi mogli da dadu istinska umjetnička ostvarenja na koja čekaju milionske mase dječjih čitalaca.

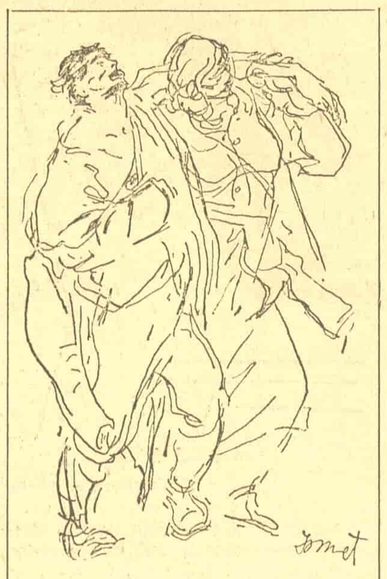

Skica Ismeta Mujezinovića

KROZ ČASOPISE I LISTOVE

Najnoviji dvobroj časopisa „Film"

Nagli razvitak tek rođene domaće kinematografije u uslovima narodne države i sve veće interesovanje širokih slojeva naroda za filmsku umetnost doveli su i do pokretanja našeg prvog filmskog časopisa, koji je počeo da izlazi sredinom prošle godine. To je časopis koji treba da ima udela u samom razvitku naše kinematografije.

Najnoviji dvobroj časopisa »Film« beleži značajna postignuća naše kinematografije (stoti broj domaćeg filmskog žurnala, naš drugi umetnički film »Živjeće ovaj narod«) i upoznaje čitaoce sa ostvarenjima na području filmske umetnosti u drugim zemljama (»Naličje filma« — članak o američkoj filmskoj proizvodnji, »Trideset godina sovjetske kinematografije«, »Poljski film posle rata«, članak o Međunarodnom filmskom festivalu u Veneciji itd.) Časopis objavljuje i nekoliko članaka naših filmskih i pozorišnih radnika o nekim osnovnim problemima filmskog stvaralaštva (o scenariju, o filmskoj i pozorišnoj glumi). Iako su neka od ovih pitanja već dobila svoje rešenje u dosadašnjoj filmskoj praksi drugih zemalja ili su više puta rasvetljavana u literaturi stvorenoj na iskustvima dosadašnjeg razvoja filma, razmatranje ovih problema kod nas, u vezi sa našim prilikama i uslovima u kojima se stvara naš film, svakako će biti od koristi našim filmskim radnicima, naročito mladim kadrovima koji se u sve većem broju posvećuju filmu. Takvi članci kroz koje se razvijaju mladi filmski stručnjaci, pružaju istovremeno mogućnost i filmskoj publici da se bolje upozna sa specifičnim izražajnim sredstvima filma i da nauči kako treba gledati i ocenjivati film.

O našem drugom umetničkom filmu »Živjeće ovaj narod« književnik Milan Bogdanović objavio je u ovom broju duži kritički osvrt i dao podrobnu analizu filma.

Ukazujući u jednom kraćem članku na odista velike mogućnosti koje naša književnost pruža filmu, Božidar Kovačević učinio je prilično proizvoljan i neobrazložen izbor iz književnih dela, pogodnih za filmski scenario. Navodeći hronološki skoro celu našu stariju literaturu (uključujući tu i neke nevažne knjige), on je predložio za filmsko snimanje čitav niz ovih dela, i to više po liniji živopisnosti motiva nego po njihovoj idejno-tematskoj i umetničkoj vrednosti, ne ulazeći pritom u razmatranje realnih mogućnosti za njihovu filmsku obradu. U istom članku pisac, konstatuje na jednom mestu da danas »sve manje ljudi čita knjigu o Davidu Koperfildu, a da ga sve više gleda na filmskom platnu«, i predviđa da će »tako biti sa Šekspirom, tako sa Balzakom, pa čak i sa Stendalom.« Ukoliko se odnose na zemlje gde se kao u Americi, proizvodi kondenzovana književnost za »poslovni« svet, gde se u izdanjima raznih »dajdžesta« ceo Šekspir može pročitati za nekoliko minuta i gde filmovi služe da se otkloni »dosada« od čitanja dobrih knjiga — ovakve primedbe zaista mogu biti tačne. To, međutim nije, niti će ikada biti put i budućnost prave kinematografije, makoliko bile usavršene tehničke mogućnosti filma. Ljudi će i dalje čitati Šekspira i Balzaka, kao što i danas sovjetskog i našeg čoveka film »Bez miraza« ili »Artamonovi« ne odvaja od Ostrovskog i Gorkog, već ga samo goni da još jednom i sa još većim interesovanjem pročita dela ovih velikih pisaca.

M.

»Razgledi« slovenački časopis u Trstu

U doba slovenačkog političkog i kulturnog preporoda u devetnaestom veku značaj Trsta za slovenačku kulturu naglo je rastao. U Trstu su se štampale slovenačke školske knjige još pre martovske revolucije 1848, ali i mnogo pre toga postojala su privredna i prosvetna društva.

Slovenački kulturni razvoj u Trstu u drugoj polovini devetnaestog stoleća bio je u tesnoj vezi sa socijalističkim pokretom, koji je uhvatio dubok koren među slovenačkim Trsta. O tome svedoče slovenački listovi »Delavec« (Radnik), »Rdeči prapor« (Crvena zastava), »Zarja« (Zora), koji su tada izlazili u Trstu. Već u to vreme zajedno su se borili slovenački i italijanski proletarijat za svoja prava. Fašistički teror u Slovenačkom Primorju od 1918 do 1943 pokušavao je svim sredstvima da uništi svaku manifestaciju slovenačkog kulturnog života. Tek kada je naša slavna Četvrta armija, u proleće 1945, oslobodila Trst, kulturni život Slovenaca dobio je pun zamah i pokazao još jednom, što se već toliko puta i u prošlosti dokazalo, da su slovenački narod i njegova kultura u tom kraju preživeli sve svoje grobare.

Jedan od dokaza intenzivnog kulturnog života slovenačkog življa u Trstu pretstavljaju i »Razgledi« (Vidici), časopis za beletristiku i nauku, koji uređuje u saradnji sa redakciskim odborom, jedan od najplodnijih slovenačkih pisaca France Bevk.

»Razgledi« ulaze sada u treću godinu svog izlaženja. Današnji izuzetni položaj Trsta odražava se i u časopisu o čemu svedoče mnogobrojni članci političkog, ekonomskog i kulturnog karaktera koji se u listu pojavljuju. O prošlosti Trsta objavljeni su do sada članci France Bevka »Naše pitanje«, Dušana Buzečana »Rapalski diktat«, Andreja Budala »Ličnost socijalističkog naučnika Angela Vivantea«, koji je 1912 godine izdao značajno delo »Irredentismo adriatico«. O ekonomskim i finansiskim problemima tršćanske teritorije objavljen pored ostalih, članak Berce Lojza, o zadrugarstvu Janka Furlana. Ističu se, sem toga, članci Branka Babića »Osnovni zadaci tršćanskog demokratskog pokreta danas«, Dušana Hreščaka »Statut tršćanske teritorije«, Dušana Rybara »Novo poglavlje« (o slovenačkom kulturnom stvaralaštvu u Trstu), kao i napisi Srečka Vilhara.

Na beletristici u časopisu sarađuju pesnici i pisci rođeni u Slovenačkom Primorju. Najviše pesama, većinom iz rata, objavio je Tone Batagelj, najviše proze Boris Pahor.

Časopis, sem toga, redovno ima bogat kritički i informativni pregled. Pored niza kritika o knjigama, o pozorišnom životu, »Razgledi« donose i u svakom svome broju i niz informativnih beležaka o kulturnim događajima u inostranstvu, a naročito iz Sovjetskog Saveza.

J. Pahor

Bugarski književnici ističu značaj kritike

Krajem prošlog meseca, 28 i 29 februara, održan je u Sofiji godišnji kongres Saveza bugarskih književnika.

Prvog dana zasedanja kongresa pretsednik Saveza bugarskih književnika Ljudmil Stojanov održao je referat »Bugarska književnost i novi društveni razvoj«. U početku svoga referata on je istakao da su se zadaci bugarske književnosti od početka prošle do početka ove godine proširili i produbili.

»Danas Otečestveni front — rekao je on — prelazi u novu fazu; od saveza demokratskih antifašističkih partija on se pretvara u jedinstvenu političku organizaciju, koja ima zadatak da objedini najšire slojeve naroda, da ujedini ceo narod u cilju ispunjenja velikih istoriskih zadataka.«

Ljudmil Stojanov podvukao je, u daljem izlaganju, da je zadatak književnosti da demaskira dvoličnost i laž imperijalista, da razotkriva duboke suprotnosti buržoaske stvarnosti. Najzad, on je pozvao pisce da se prožmu novom, socijalističkom svešću, da bi bili u stanju da mobilišu i upućuju pravilnim putem stvaralačke težnje naroda.

Posle Ljudmila Stojanova govorio je Stojan Karolev, koji je podneo referat o književnoj kritici u 1947 godini.

»Može se reći — rekao je referent — a to treba da služi na čast našoj umetničkoj književnosti posle 9 septembra, da se u njoj ne javljaju tako grubo reakcionarna, markantno dekadentna dela kao što su radovi većine buržoaskih pisaca trulog kapitalističkog Zapada, ali ipak i kod nas ima dela u kojima je životna istina izopačena i zamenjena izmišljotinama s pogrešnom tendencijom.«

U referatu je dalje izloženo da se mora kritikovati i ono što po zamisli nije reakcionarno, ali izopačava stvarnost.

Pošto je svoju analizu potkrepio primerima, Karolev je izneo da kritika danas još ima pretstavnika koji nisu potpuno izživeli formalizam i da još uvek pristupaju književnim delima sa te pozicije.

»Žalosna pojava druge vrste — rekao je u svome referatu Stojan Karolev, — jeste nedovoljan kritički odnos prema nekim delima i nekim piscima. Taj nekritički odnos katkad prelazi u hvalospeve«.

U daljem toku izlaganja Karolev je naglasio: da se pred kritiku postavlja i problem dečije književnosti, jer prenebregavanje u tome smislu omogućuje nekontrolisan razvoj u njoj; da nedostaju iscrpnije studije o savremenim piscima; da su potrebni članci koji bi pratili, razjašnjavali izvesne karakteristične pojave u književnosti i ukazivali na put njenog daljeg razvitka; da se ističe potreba za studijama o književnicima i pesnicima prošlosti.

Posle Karoleva referisao je Mladen Isajev o organizacionim pitanjima. On je naveo, pored ostalog, da je preko 50 pisaca u toku prošle godine obišlo radove na izgradnji zemlje, da list »Literaturen front« ima tiraž od 28.000 primeraka, tiraž koji nijedan književni list do sada u Bugarskoj nije imao, da će od septembra meseca početi da izlazi mesečni književni časopis »Septemvri« (September).

Drugi dan zasedanja kongresa bio je posvećen diskusiji o referatima prethodnog dana. U diskusiji uzeli su reč Todor Pavlov, Aleksandar Obretenov, Pantelej Zarev i drugi.

U rezoluciji koja je posle diskusije prihvaćena ističe se da je potrebno voditi borbu protiv formalizma, koji je glavna opasnost u bugarskoj kritici i književnosti i koji danas mora biti prevaziđen, borba kako protiv vulgarnog socijalizma tako i protiv neizživelih ostataka protivnarodnih gledišta iz prošlosti, borba protiv štetnog uticaja dekadentne zapadne literature, a za upućivanje bugarskih pisaca putem novog umetničkog realizma, koji će, sa razvojem zemlje ka socijalizmu, preći u socijalistički realizam.

U rezoluciji se budućoj upravi Saveza preporučuje da još više aktivira pisce u cilju podrške borbe bugarskog naroda za očuvanje nezavisnosti, učvršćenje mira u svetu i demaskiranje potpaljivača novog imperijalističkog rata; da uzdigne kritiku i samokritiku na stepen glavnog pokretača književnog razvoja; da pojača veze sa svima demokratskim, a na prvom mestu slovenskim zemljama, popularisanjem njihovih književnosti u Bugarskoj i bugarske književnosti u tim zemljama, gostovanjem bugarskih pisaca i dužim bavljenjem u cilju upoznavanja pojedinh naroda i njihovih kultura i izučavanja njihovih jezika.

Na kraju se pristupilo izboru nove uprave Saveza. Velikom većinom izabrani su: za pretsednika ponovo Ljudmil Stojanov; za članove: Ana Kamenova, Petar Dinekov, Kamen Zidarov, Dimitar Gundov, Elisaveta Bagrjana, Mladen Isajev, N. Furnadžijev, A. Todorov, Kamen Kalčev i Ivan Ruž.

T.T.

---

tra kroz Jugoslaviju naš gledalac nije uspeo da smisli lepšu reč kada želi da pohvali glumca nego da mu kaže da je igrao »hudožestvenički«, da je igrao kao pravi »hudožestvenik«.) Nijedan boravak stranih umetnika u našoj zemlji, ni pre ni posle gostovanja »hudožestvenika«, nije izazvao ni izdaleka sličan utisak, niti je ostavio za sobom tako snažan i pozitivan uticaj.

Bilo je, razume se, i štetnih uticaja, koji su se duže ili kraće zadržavali na nekim našim scenama. U izvesnim kulturnim centrima ostalo je sve do danas elemenata takvih uticaja — sitnih prema opštim rezultatima naše pozorišne umetnosti, ali koji bi se morali revidirati, ispraviti.

Tako, na primer, vršena su pre rata na nekim našim pozornicama raznovrsna formalistička eksperimentisanja pod uticajem ekspresionizma, koji je u to vreme, tokom godina, davao osnovnu karakternu liniju takozvanoj modernoj sceni u mnogim zemljama Evrope, naročito u Nemačkoj i nekim srednjeevropskim državama. Sa svojim izlomljenim dekorom, naturalističkim preterivanjima koja su se preplitala sa morbidno-simbolističkim primesama; sa forsiranom glumom, koja je, uz pomoć takozvanog sintetičkog dekora, imala cilj da opčini gledaoca, da ga otrgne iz realnog sveta i uvuče, magijom pozorišnih efekata, u neku vrstu pozorišnog snoviđenja, prodro je bio ovaj pravac i u našu zemlju, istrošio mnoge glumačke i rediteljske snage i zadržao se duže vreme i na nekim našim scenama. Iz tog doba ostali su na ljubljanskoj sceni još i danas neki tragovi.

Oslanjajući se na ostatke tih štetnih tradicija i potkrepljujući ih nezdravim shvatanjima koja je doneo iz inostranstva — gde u izvesnim krugovima ona još uvek važe kao poslednja reč pozorišne umetnosti — reditelj, isti onaj reditelj koji je, na sceni Ljubljanske opere, u režiju »Jenufe« uneo sve svoje najbolje znanje i iskustvo, izneverio je na pozornici Ljubljanske drame Moliera u toj meri, da »Tartif«, bez realističke podloge u interpretaciji, nije mogao da odigra — u doba procesa protiv jednog dela katoličkog sveštenstva — onu ulogu koju je trebalo da odigra kao satira o demaskiranju religioznog pritvorstva i licemerstva.

Reditelj je, bez ikakve potrebe, razbio u »Tartifu« jedinstvo komada i deformisao neke karaktere. Da bi, valjda, obogatio spektakl, da bi ga učinio scenski interesantnijim, on je iskidao neke činove na sceni, pa je odveo Tartifa i u Elmirinu spavaću sobu, gde ga ona, u providnoj odeći za spavanje, očekuje pod baldahinom i zavodi senzualnim pozama. Time je reditelj pobio autora, jer prema režiji u Ljubljani ispada kao da Tartif, ovaj prepodobni bogomoljac, ne nasrće na ženu svoga zaštitnika koja ga stavlja na probu, nego ga ona stvarno osvaja i zavodi.

I u završnoj sceni »Tartifa« reditelj se poveo za spektaklom. Poznato je da su prilikom prvog izvođenja »Tartifa«, pred francuskim kraljem na dvoru u Versalju, izvedena bila samo tri čina i da je ova komedija, već sutradan, bila zabranjena na zahtev crkvenih krugova. U drugoj i trećoj varijanti, Molier je dao četvrti i peti čin, s panegirikom upućenim kralju, čiji se pretstavnik, kao deus ex machina, pojavljuje pred sam kraj komada da bi nekako razmrsio zapletenu situaciju. Tom završetku, koji se sada svuda prikazuje veoma diskretno, jer doista nije nimalo bitan niti za delo niti za razvoj karaktera, reditelj u Ljubljani dao je pun zamah u raskošnom osvetljenju. Ceo poslednji čin »Tartifa« on je rešavao samo s jednim ciljem kako bi mogao, na kraju, da prikaže u punoj pompi i paradi dolazak kraljevog izaslanika. I čitava ta deformacija izvedena je jedino radi — scenskog efekta!

Međutim, nasuprot ostacima štetnih uticaja koji su se ispoljili u režiji »Tartifa« na sceni Ljubljanske drame, u najboljim realizacijama Ljubljanske opere, u Mocartovoj »Figarovoj ženidbi« i Janačekovoj »Jenufi«, ogleda se bogatstvo pozitivnih tradicija. Samo preko trajno negovanog i plodnog iskustva — koje se nikad direktno ne ističe u scenskim realizacijama, ali se stalno oseća njegov udeo — kolektiv Ljubljanske opere (solisti, hor, orkestar, tehničko osoblje) mogao je da dosegne onaj puni umetnički domet o kome rečito govore dramski momenti u »Jenufi« i elegantna stilska postignuća u Mocartovoj operi.

Razumljivo je da se na osnovu samo nekoliko viđenih pretstava po većim našim kulturnim i umetničkim centrima kao što su Ljubljana ili Zagreb — centrima sa bogatim i složenim tradicijama — ne može i ne sme donositi nikakav definitivniji sud o stanju njihove pozorišne umetnosti. U pitanju mogu biti samo utisci. A kada je reč o utiscima ne može se, recimo, preći preko rediteljskih ostvarenja koja je Bojan Stupica postigao postavljajući na pozornici Ljubljanske drame komediju Ostrovskog »Še tak lisjak se ujame« (»Kola mudrosti — dvoja ludosti«). Dva prva čina ove komedije pretstavljaju zacelo najbolji režiski rezultat postignut na našoj sceni u toku poslednjih godina: lica izrazita i živopisna, naglašena i izoštrena u duhu pišč̆evih izobličavanja; sliku i prilike jednog dela Rusije šezdesetih godina prošloga veka autor i reditelj neštedno su, u punoj saglasnosti, izložili smehu; a radnja komedije sprovedena je živo i s jakom scenskom fantazijom. Tek u kasnijim činovima jedinstvo radnje donekle postaje labavije, jer reditelj nije bio u stanju da odoli iskušenju a da ne ponovi više puta neke svoje majstorske efekte. Zbog toga je i samo delo, unekoliko, izgubilo u oštrini satire, ali, i pored toga, ostalo kao jedan od naših najboljih, ako ne i najbolji dramski prikaz u celoj prošloj pozorišnoj sezoni. Međutim, Stupica je pogrešio što je podigao na sceni, u inscenaciji Ostrovskog, veliki ram, uokvirio njime pretstavu, kako bi gledalac mogao da stekne utisak kao da ima pred sobom ne pozornicu nego niz uramljenih živih slika. Ima, verovatno, pisaca koji bi se na sceni mogli zaista uramiti i prikazivati kao umetničke slike iz minulih vremena. Tako bi se, čini mi se, mogli davati recimo, Marivo i Mise od Francuza, a od naših, možda, — ali i o tome bi se dalo raspravljati — Kosta Trifković. No, sigurno je da se Ostrovski ne može davati kao žanr-slika. Ostrovski je živ. On se ne da uramljivati. Njegovo delo ne podnosi nikakve okvire.

Takvih i sličnih izneveravanja pisca i dela, njihove suštine ili samo jednog njihovog vida, jedne njihove strane, izneveravanja u umetničkoj koncepciji ili u scenskom izvođenju koncepcije, ima, razume se, i na ostalim našim pozornicama, i to, kao što je slučaj i u Ljubljani, katkad u najozbiljnijim, najbolje prostudiranim i najuspelijim režijama ostvarenim u toku prošle godine.

Da uzmemo opet jednog Ostrovskog, ovoga puta s beogradske scene — »Šumu« u smišljenoj i savesno izrađenoj režiji dr Klajna. To je, bez svake sumnje, jedna od najstudioznije izrađenih režija na našim pozornicama. U radu na »Šumi« reditelj je pošao najpravilnijim putem — od pisca i od teksta. Čitavu galeriju jasno naznačenih lica izveo je on na scenu i precizirao njihove međusobne odnose. Međutim, da li je reditelj Klajn zaista služio piscu kada je u onom potresnom i dramatičnom četvrtom činu »Šume« — dok jedna mlada unesrećena devojka, pritisnuta nezdravim društvenim odnosima, pokušava sebi da oduzme život, — da li je reditelj služio piscu kada je dopustio, svakako zato kako mu drama ne bi »pala«, da operski tenor, iza kulisa, svojim medenim pevanjem pravi sladunjavu idilu od šume, od šume »vlažne i tamne« u koju je Ostrovski stavio svoje izopačene kreature i koju je zamislio kao deo »mračnog carstva« Rusije šezdesetih godina?

Pera Dobrinović, kao Kradić u »Seoskom loli«

Sa jednom od najbolje opremljenih svojih pretstava, sa jednom od najpotresnijih Šekspirovih tragedija, u obradi jednog od najistaknutijih naših pozorišnih ljudi, sa »Otelom« u režiji Tita Strocija, Hrvatsko narodno kazalište gostovalo je u Beogradu. Ono je izabralo za to gostovanje svoje najreprezentativnije scensko delo. Oslanjajući se pri radu na nedovršeni plan Stanislavskog za režiju »Otela«, držeći sigurno u rukama iskusni kolektiv Zagrebačke drame, s najboljim njegovim prestavnicima Kraljevom, Kutijarom i Maričićem, Stroci je od Šekspirove tragedije napravio zaista veliki i bogat spektakl. Ali, dok je prikazivao u poslednjoj sceni »Otela« kako se mletački crnac i Dezdemona vitlaju po pozornici u baletskim pozama, ili kada je u jednoj drugoj pojavi ove tragedije podigao orijentalski šedrvan i puštao kroz njega vodu da teče, pa time samo odvraćao pažnju od Šekspirovog teksta i od dramske radnje, gledalac je morao da se zapita šta se ustvari takvim scenskim efektima postiže za istinito prikazivanje jednog umetničkog dela na sceni?

Međutim, i pored propusta i, srećom retkih zastranjivanja, naša pozorišna umetnost korača stalno i uporno napred ka sve ubedljivijim realističkim umetničkim rezultatima. A publika svojim zahtevima služi umetnicima kao snažan potsticaj za dalji rad i budi u njima sve veće osećanje odgovornosti.

Stalo nam je, na kraju, da istaknemo jedno mlado pozorište — Makedonski narodni teatar, koji ne uzmiče pred teškoćama, već hrabro savlađuje mnogobrojne jezičke, repertoarske i tehničke probleme, tražeći uporno svoj umetnički lik. Traži ga i nalazi ga u granicama svojih zasad još skromnih mogućnosti, kroz naporan i disciplinovan rad i dobru studiju, u realističkim umetničkim ostvarenjima, koja su plod rada na glumi preživljavanja, ne pokazivanja. Mladi makedonski ansambl — koji se podizao i vaspitavao da deluje ne preko igre pojedinaca nego kao uigran kolektiv — marljivo, žilavo i strpljivo ostvaruje svoju umetničku građevinu na solidnim temeljima realističke režije i glume. »Unosno mesto« od Ostrovskog — koje je ovaj mladi dramski kolektiv marljivo proučio i prikazao ga, bez jarkih i sočnih boja koje pisac iziskuje, skoro rezbarski-diskretno — bilo je obavijeno na sceni u Skoplju mekom i nežnom atmosferom čehovljevskih »štimunga«. Bez svojih sopstvenih tradicija, ali prihvatajući iskustva ostalih naših pozorišta; bez jačih dramskih akcenata u igri, ali i bez šablona i diletantizama, Makedonski narodni teatar — sudeći po nekim ranijim pretstavama s kojima je gostovao u Beogradu i po scenskoj obradi »Unosnog mesta«, koja je novijeg datuma — pokazuje, u trećoj godini svoga rada, da nosi mnoge elemente koji će mu pomoći da istraje na svojoj pravilnoj razvojnoj liniji.

UREDNICI:
Jovan Popović i Milan Dedinac

PRETPLATA NA »KNJIŽEVNE NOVINE«
Za našu zemlju: na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.

Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.

Broj čekovnog računa 1-9060049
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska, broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.